

**FODOK
JAARVERSLAG 2009**

Federatie van Ouders van Dove Kinderen - *met of zonder CI*

FODOK

Federatie van Ouders van Dove Kinderen - *met of zonder CI*

Postbus 354

3990 GD Houten

(Tekst)telefoon: 030-2900360

Fax: 030-2900380

E-mail: info@fodok.nl

www.fodok.nl

The page features two large, light gray circles. One circle is positioned in the upper right corner, and the other is in the lower left corner. The text is centered within the lower-left circle.

*“Maar hoe gaat dat:
men doet wat men kan en zodoende blijft er heel wat liggen.”*

Joost, in De kwade inblazingen, Marten Toonder

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	6
DANKWOORD	7
FODOK	8
STRUCTUUR FODOK	8
SUBSIDIEPERIKELEN	9
PR-ACTIVITEITEN	10
LIDMAATSCHAP	10
PUBLICATIES	11
WERKGROEP PR	11
BELEIDSVISIE	11
CONTACTEN MET DE ACHTERBAN	12
• <i>FODOK / JG-DAG</i>	12
• <i>MG-CONTACTDAG</i>	13
• <i>DUBBELSPOOR</i>	13
• <i>BRUGGEN SLAAN: VERBETERING VAN DE CLIËNTENPARTICIPATIE</i>	15
• <i>ANDERE ACHTERBANCONTACTEN</i>	16
DE MOLEN, SAMENWERKING DOVEN- EN SLECHTHORENDENORGANISATIES	17
DE MOLEN	17
OPCI: ONAFHANKELIJK PLATFORM CI	18
SIGNAAL: PROJECT TOEGANKELIJKHEID SAMENLEVING VOOR DOVEN EN SLECHTHORENDEN	19
SOAP! : PROJECT MEER EN BETERE ONDERTITELING VOOR DOVEN EN SLECHTHORENDEN	19
ONDERWIJS EN OPVOEDING	20
KWALITEIT VAN ONDERWIJS	20
WOF	20
HISTORISCH BESEF	21
OVER LEVEN IN DE HORENDE SCHOOL	22
INDICATIESTELLING	22
LEERLINGENVERVOER	23
AMBULANTE BEGELEIDING	23

AFSTANDSINDICATIES	23
LEESBEVORDERING	24
TOLKEN IN DEELPARTICIPATIE	24
ZORG	26
WOONAANBOD VOOR MEERVOUDIG GEHANDICAPTE DOVEN	26
FINANCIËN EN REGELGEVING	26
ONDERZOEK SEKSUEEL GEWELD	27
DOVENGGZ	27
COMMUNICATIE	28
TAALKEUZES EN VISIE	28
COMMISSIE ERKENNING NGT	28
OOG VOOR COMMUNICATIE	28
COCHLEAIRE IMPLANTATIE	30
BIJLAGEN	31
BIJLAGE I	32
FINANCIEEL OVERZICHT	32
BIJLAGE II	34
CONTACTEN VAN DE FODOK	34
BIJGEWOONDE CONGRESSEN EN SYMPOSIA	36
BIJLAGE III	37
UITGAVEN VAN DE FODOK	37
• <i>PUBLICATIES</i>	37
• <i>INFORMATIE TEN BEHOEVE VAN ALLOCHTONE OUDERS</i>	40
• <i>UITGAVEN VAN ANDEREN, WAARBIJ DE FODOK NAUW BETROKKEN WAS</i>	41
• <i>MATERIAAL VAN ANDEREN, BIJ DE FODOK TE BESTELLEN</i>	41
• <i>VERHALEN VOOR DOVE KINDEREN</i>	42

De FODOK zet zich al sinds 1956 in...

INLEIDING

Doofheid is een nog steeds zeer onderschatte handicap. "Dove mensen kunnen toch altijd nog gewoon lezen en schrijven?" Nou, nee dus, lang niet altijd. Doofheid gaat - ook - over aangewezen zijn op gebarentaal, een visuele taal, heel anders dan het Nederlands. In het verlengde van taal ligt ontwikkeling: cognitief, emotioneel, sociaal.

Cognitief: onderwijs, en de mogelijkheid om later je eigen boterham te verdienen.

Emotioneel: wie ben ik, in deze wereld?

Sociaal: hoe maak ik contact met anderen, ondanks de taalbarrière, en hoe neem ik volwaardig deel aan de maatschappij?

Als men zich hiervan op de ministeries van VWS en OCW voldoende bewust was zouden we ons niet, voor de derde keer in drie jaar, druk hoeven maken over het voortbestaan van het internaat in Haren, bestemd voor die dove jongeren voor wie een gebarentaalomgeving de beste voorwaarde is voor hun ontwikkeling. Laten we hopen dat we volgend jaar in ons jaarverslag een definitieve oplossing kunnen melden!

De FODOK zet zich al sinds 1956 in voor de belangen van dove kinderen en hun ouders, door informatie te verzamelen en te verspreiden, lotgenotencontact te organiseren, als vertegenwoordiger op te treden in de politiek en naar onderwijs- en zorgaanbieders, en alle andere werk te doen dat nou eenmaal gedaan moet worden.

Ondanks die leeftijd heeft de FODOK zich in 2009 springlevend getoond: veel respons van ouders op de activiteiten van de FODOK, een gestaag groeiend aantal leden en donateurs, het begin van een generatiewisseling in het bestuur, twee nieuwe medewerkers op het bureau die even enthousiast zijn als hun zo gewaardeerde voorgangers, een nieuwe aanpak van de presentatie naar buiten met nieuwe huisstijl en nieuwe website, de aanzet voor een aanpassing van de statuten aan de huidige tijd, groeiende samenwerking met de andere organisaties voor doven en slechthorenden.

In contrast met dit zonnige perspectief moest helaas ook in 2009 veel tijd van bestuursleden en medewerkers besteed worden aan het vechten voor behoud van de overheidssubsidie en het verkrijgen van projectgelden.

Als gevolg van de meer intensieve presentatie naar de buitenwereld in de vorm van nieuwsbrieven en de verbeterde website, in combinatie met de trend 'meer werk doen met minder geld', is ons jaarverslag van opzet veranderd. Wij hopen dat we erin zijn geslaagd om in minder pagina's toch de essentie van het vorige jaar weer te geven.

Het werk van de FODOK wordt mogelijk gemaakt door enthousiaste collega's in het bestuur en op het bureau van de FODOK, door gemotiveerde vrijwilligers, bekwame freelancers, kritische volgers, bewogen politici, betrokken ambtenaren, geëngageerde fondsbeheerders, loyale bestuurders en trouwe leden en donateurs.

Allen dank ik ook hier voor hun inzet!

Toine van Bijsterveldt,
voorzitter

DANKWOORD

Ook in 2009 hebben velen als vrijwilliger medewerking verleend aan het werk van de FODOK. Onder anderen (in willekeurige volgorde):

- de leden van de Stuurgroep van het FODOK-netwerk *Het andere dove kind*
- de leden van de Werkgroep Onderwijs FODOK (WOF)
- de leden van de werkgroep PR
- de Klankbordgroep Leesbevordering
- de leden van de FODOK-redactiecommissie *Troef-reeks*
- de 'meelezende' kinderen die commentaar geven op de Troef-manuscripten
- de heer Rob de Jong – beheer salaris- en bureaunkosten
- mevrouw Carla van Groesen – ledenadministratie
- mevrouw Rita Bruning – vormgeving jaarverslag
- de heer Nelson Damen – ondersteuning fondsenwerving
- mevrouw Marjolein Buré – Leesbevordering en Dubbelspoor
- mevrouw Joke Hoogeveen – organisatie FODOK-dagen
- mevrouw Marianne Jaspers – diverse hand- en spandiensten
- mevrouw Juke Westendorp – actief binnen OPCI
- mevrouw Els van der Zee – o.a. voor zaken die met vroeger te maken hebben

Wij willen hen graag bedanken, evenals de vele personen en instanties die ons verder incidenteel geholpen hebben of die de FODOK financieel hebben ondersteund. De namen van de fondsen die met hun financiering FODOK-projecten mogelijk maakten, vindt u in de desbetreffende hoofdstukken.

Wij willen hen
graag
bedanken!!

FODOK

STRUCTUUR FODOK

Doelstelling

De FODOK, Nederlandse Federatie van Ouders van Dove Kinderen, is opgericht in 1956 en heeft als doel:

- de behartiging van de belangen van dove kinderen en hun ouders op het gebied van onderwijs, zorg en begeleiding, en op andere relevante gebieden,
- informatieverstopping,
- het bevorderen van contact tussen ouders van dove kinderen,
- het aanvullen van de professionele dienstverlening, zoals op het gebied van leesbevordering en de zorg voor meervoudig gehandicapte dove kinderen en volwassenen.

De FODOK is betrokken bij het ontwikkelen van beleid op het brede terrein van doofheid en de maatschappelijke positie van doven en hun ouders.

Samenstelling

De FODOK is een vereniging waarvan zowel individuele ouders als organisaties van ouders van dove kinderen lid kunnen zijn. Er is nog maar één oudervereniging die als zodanig functioneert en betalend lid is van de FODOK: de Vereniging Ouders van Dove Kinderen Noord. De oudergeledingen behorend bij de 'Weerklank' en de A.G.Bellschool in Amsterdam, de Dr. Bosschool in Arnhem en de Mgr. Hanssenschool in Hoensbroek zijn, op iets minder intensieve voet, ook nog bij de FODOK betrokken.

Federatievergadering, Algemene Ledenvergadering en bestuur

De Algemene Ledenvergadering vond, volgens plan, eenmaal plaats. De Federatievergadering, bestaande uit leden afkomstig uit diverse regio's, kwam in 2009 drie maal bijeen.

Het bestuur vergaderde acht maal.

Bestuursleden waren bij afsluiting van het jaar 2009:

de heer Toine van Bijsterveldt, voorzitter

de heer Stijn Tilanus, secretaris

de heer Nico van Es, penningmeester

de heer Rik Jaspers, lid

de heer Henk Boeve, lid

mevrouw Willemijn Kemp, lid.

In 2009 dienden zich vier kandidaat-bestuursleden aan: de dames Corien Brokking, Joke Hoogeveen, Aleida van Unen en Map van der Wilden.

Stichting FODOK

De FODOK is een vereniging. Daarnaast bestaat ook de Stichting FODOK. Dit is een beheerstichting waarin de financiën zijn ondergebracht voor salaris- en bureaunkosten. Het bestuur van de Stichting wordt gevormd door het dagelijks bestuur van de Vereniging FODOK. Administrateur was de heer Rob de Jong (tot eind 2009). Zoals gebruikelijk vond in 2009 één stichtingsvergadering plaats. Voor het jaar 2009 is voor het eerst ook een geconsolideerde jaarrekening (van Vereniging en Stichting tezamen) opgesteld.

Medewerkers

Gedurende het verslagjaar waren bij de FODOK de volgende parttime medewerkers in dienst.

Mevrouw Inge Doorn: beleidsmedewerkster, bureaucoördinator en webmaster

Mevrouw Mariën Hannink: beleidsmedewerkster

Mevrouw Herriët van Petegem: bureaumedewerkster

Mevrouw Els van der Zee: beleidsmedewerkster (tot 1 februari).

Vrijwilligers

Subsidiegevers en donateurs zijn vaak geïnteresseerd in wat de FODOK zelf bijdraagt aan de verschillende projecten. In financieel opzicht zijn daar weinig mogelijkheden voor, maar wat niet onderschat mag worden is het 'kapitaal' aan vrijwilligersuren. Een inventarisatie van de onbetaalde uren die – structureel – in het FODOK-werk worden gestoken, geeft een totaal te zien van ruim 3 fte, meer dan drie volle banen.

Comité van Aanbeveling

Mevr. mr. M.B.E.G. Brenninkmeijer-Rutten

Mevr. M.H.M.F. Gardeniers-Berendsen

De heer mr. A. Kosto

De heer dr. J.C. Terlouw

De heer prof. drs. J. van Londen

De heer H. Wiegel.

Vrijwilligers vullen
ruim drie volle banen

SUBSIDIEPERIKELLEN

In 2008 gaf het Ministerie van VWS (waaronder de Unit Fonds PGO, onze subsidiegever, inmiddels valt) in het kader van een grondige herziening van de subsidieregeling voor pgo-organisaties (pgo = patiënten, gehandicapten en ouderen), de mogelijkheid om meerjarige projectsubsidies aan te vragen. De FODOK is daar vanzelfsprekend op ingesprongen en diende begin 2009 twee voorstellen in voor eigen projecten en vier voorstellen voor samenwerkingsprojecten met de andere belangenorganisaties voor doven en slechthorenden en hun ouders. Na indiening bleek dat bij VWS voor 80 miljoen aan aanvragen was ingediend, terwijl er maar 24 miljoen beschikbaar was.

De eigen projecten, rondom allochtonen en meervoudig gehandicapten, zijn beide tot onze grote teleurstelling en onvrede afgewezen. De reden die de programmaraad voor deze afwijzing aanvoerde was dat zij onze projecten niet relevant genoeg achtte en dat de erin beschreven activiteiten tot onze basisactiviteiten behoorden. Reden genoeg voor de FODOK om bezwaar te maken tegen deze afwijzingen. En dat ging in één moeite door, want we hadden ook al een bezwaar lopen naar aanleiding van onze instellingssubsidie, die de komende jaren fors afneemt. Helaas hebben de bezwaarschriften zoals ze zijn ingediend voor beide projecten geen verandering in het standpunt teweeg gebracht. Aan de FODOK is geen projectsubsidie toegekend. En dus geen extra financiële middelen waardoor we, naast het uitvoeren van de zeer relevante projectactiviteiten, de verlaging van onze instellingssubsidie iets kunnen compenseren.

Een schrale troost: van de vier gezamenlijk ingediende projectvoorstellen zijn wel twee gehonoreerd, die voor Signaal en voor SOAP! Het ministerie noemde deze voorstellen in de kamerbrief van 3 december 2009 expliciet als het voorbeeld dat samenwerking loont en dus gezamenlijk een projectvoorstel indienen al helemaal.

Bij veel pgo-organisaties is onvrede ontstaan over de manier waarop de projectvoorstellen zijn beoordeeld, over het onduidelijke beleidskader, het ingewikkelde stramien volgens welke het projectvoorstel moest worden geschreven en de enorme hoeveelheid werk die ermee gepaard is gegaan. De vele klachten, en een onderzoek naar de positie van pgo-organisaties hebben ertoe geleid dat het geld dat de pgo-organisaties aanvankelijk eenmalig kregen als professionaliseringssubsidie, voorlopig aan iedere organisatie als start-subsidie wordt toegekend. Hiervoor hoeven dus niet meer heel specifieke uitgaven ten behoeve van professionalisering gedaan te worden. Na de tweede projectsubsidieronde zal in 2011 de totale subsidieregeling geëvalueerd worden. Voor de FODOK is te hopen dat er expliciete aandacht komt voor de positie van ouderorganisaties. Tegelijkertijd blijven we hopen dat er meer begrip komt voor de ingrijpende en levensbrede handicap die doofzijn is.

PR-ACTIVITEITEN

Net als in 2008 ontving de FODOK in 2009 professionaliseringssubsidie. Deze subsidie heeft de FODOK expliciet aangewend om meer aan pr te doen. Nu de subsidiestructuur zo fors is gewijzigd, is het voor de FODOK van groot belang om steeds zichtbaarder te worden en meer leden en donateurs te krijgen. Immers: de door VWS te verstrekken basissubsidie is grotendeels afhankelijk van het aantal leden en donateurs dat een organisatie heeft: van VWS krijgt de FODOK als basissubsidie het dubbele van de contributiebedragen die we ontvangen. De FODOK heeft het communicatie- en adviesbureau Meesters in Communicatie (M!C) van Frank Heijster en Christel Jansen gevraagd om deskundige begeleiding in dit traject.

LIDMAATSCHAP

Op het gebied van ledenwerving hebben we verschillende stappen gezet. De FODOK heeft vanuit het verleden een groot bestand met niet betalende 'leden'. Vroeger werden leden van een oudervereniging automatisch ook als lid van de FODOK beschouwd, zonder dat zij als zodanig waren ingeschreven. De FODOK hanteerde het standpunt dat zoveel mogelijk mensen belangrijke informatie moesten ontvangen, lid of geen lid zijn maakte daarbij niet uit. Al deze mensen ontvingen altijd alle informatie vanuit de FODOK.

De nieuwe subsidiestructuur noodzaakte ons tot het veranderen van dit standpunt. Daarnaast is het aantal ouderverenigingen gedaald en zagen we in dat we door deze werkwijze een zeer vervuild ledenbestand hadden. In 2009 hebben we verschillende activiteiten verricht om ons ledenbestand op te schonen en meer leden en donateurs te krijgen:

- We hebben alle mensen die in onze database stonden en die geen lid waren van de FODOK een ansichtkaart gestuurd, met de vraag of ze lid of donateur willen worden.
- We zijn een belronde gestart. Ieder niet ingeschreven lid zou telefonisch worden benaderd met de vraag of hij/zij betalend lid of donateur van de FODOK wilde worden. Dit leverde de gewenste duidelijkheid op. Veel mensen waren onbereikbaar. Van de mensen die bereikbaar waren, werd ongeveer de helft lid of donateur, de andere helft wilde uit het bestand gehaald worden. Deze opschoonactie leverde nieuwe leden en donateurs op, en zorgde er tevens voor dat ons bestand opgeschoond werd, wat ook heel prettig was.

In alle communicatie is de aandacht gevestigd op de veranderde subsidiestructuur en daarmee op het belang om meer leden en donateurs te werven. Ouders van dove kinderen kunnen lid worden, maar ook opa's en oma's, vrienden

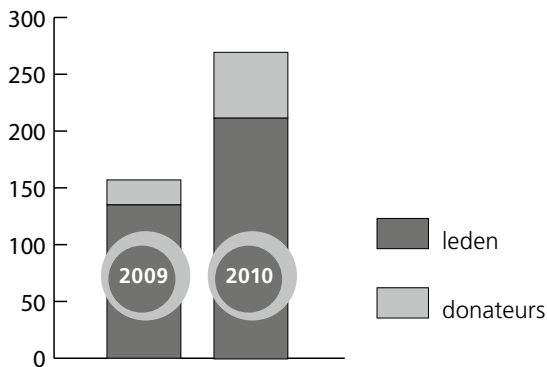
en professionals kunnen donateur worden van de FODOK. Donateurs krijgen het nieuwe ledenblad FODOKFORUM toegestuurd en hebben toegang tot de jaarlijkse FODOK-dag. Zo blijven ook zij betrokken bij alles wat er speelt rondom dove kinderen. En dat is prettig en belangrijk.

Aantal leden en donateurs

Wat hebben al deze acties opgeleverd? De peildatum voor de leden en donateurs is 1 april. En dat is dus een goed moment om naar het ledenbestand te kijken. Op 1 april 2009 hadden we 135 betalende leden en 22 donateurs (samen 157).

Per 1 april 2010 waren dit 212 betalende leden en 58 donateurs (samen 270).

Dus: in één jaar kregen we er 77 leden en 36 donateurs (samen 113) bij, een forse toename dus. Het is onze wens (maar ook bittere noodzaak...) dat aantal de komende jaren nog fors te laten groeien!

PUBLICATIES

Naast de aandacht voor het ledenbestand hebben we 2009 gebruikt voor het ontwikkelen van een huisstijl, waardoor we beter zichtbaar konden worden. Het is belangrijk dat mensen meteen zien dat datgene wat ze lezen een publicatie is van de

FODOK. Alle uitgaven en het briefpapier krijgen een FODOK-uitstraling, zodat beter opvalt wat de FODOK allemaal doet.

Daarnaast hebben we een nieuw ledenblad gemaakt: FODOKFORUM, een nieuw en aantrekkelijk leden- en donateursblad. In oktober 2009 kwam het eerste exemplaar uit.

Ook is de aanzet gegeven tot het maken van een digitale nieuwsbrief, daarvan werd in 2010 het eerste exemplaar verstuurd. Deze digitale nieuwsbrief zal in 2010 ongeveer drie keer verstuurd worden. Ook die heeft tot doel meer mensen op de hoogte te brengen van al onze activiteiten en bemoeienissen.

WERKGROEP PR

Om alle pr-acties te bespreken, uit te denken en inhoud te geven hebben we in 2009 een pr-groep opgericht. Deze groep, bestaat uit acht leden. In 2009 zijn we twee keer bijeen geweest om over de inhoud van het nieuwe ledenblad te praten en een belactie uit te zetten. De komende tijd zullen we ons meer richten op voorlichting op scholen, bij gezinsbegeleidingsdiensten en audiologische centra. Maar ook zullen we bekijken op welke manier we meer stands kunnen gaan bemannen.

BELEIDSVISIE

Begin 2009 werd de beleidsvisie van de FODOK weer bijgesteld, de vorige versie dateerde van 2002. De beleidsvisie vormt het denkkader van waaruit de FODOK werkt. In deze versie concludeert de FODOK het volgende:

“Nog nooit in haar meer dan vijftigjarig bestaan heeft de Federatie van Ouders van Dove Kinderen zoveel werk te doen gehad als nu. Onderwijsaanbieders en zorgverleners, verzekeraars en overheid spannen zich in om dove kinderen het

goede onderwijs en de goede zorg te geven waar zij recht op hebben. Maar een speciale positie hebben de ouders van het dove kind: zij zijn er als eersten verantwoordelijk voor dat het kind alle kansen krijgt om gelukkig te zijn, zich te ontplooiën en volwaardig te participeren in de maatschappij. Want dat is waar het om gaat en het is de taak van de FODOK om de ouders daarbij te ondersteunen.

Meer dan voorheen moet de FODOK voor het voetlicht brengen dat doofheid een in alle levensfasen ingrijpende handicap is, of een dove nu wel of niet gebruik maakt van CI. Die boodschap moet duidelijk worden bij ouders/familieleden van dove kinderen en al diegenen die beslissen over voorzieningen voor doven dan wel verantwoordelijk zijn voor zorg en onderwijs aan doven. Daarbij moet de FODOK regelmatig ingaan tegen de heersende trends van integratie en normalisatie, die voor dove kinderen, gezien hun speciale communicatiebehoefte, absoluut niet vanzelfsprekend zijn. De FODOK maakt zich sterk voor deskundig en goed geoutilleerd speciaal onderwijs, voor meer aandacht voor de gebarentaal en voor deskundigheidsbevordering van diegenen die betrokken zijn bij de begeleiding van dove kinderen in het regulier onderwijs en van meervoudig gehandicapte dove kinderen, jongeren en volwassenen in de zorg.

Met de toename van het aantal dove kinderen dat regulier onderwijs volgt, moet de FODOK veel meer moeite doen om haar achterban te bereiken, te mobiliseren, te informeren en te ondersteunen. Met name toch al kwetsbare groepen (zoals MG-dove en allochtone kinderen, maar ook kinderen met psychische problematiek) worden de dupe van normalisatietrends en bezuinigingen. De FODOK ziet het als haar taak om deze groepen extra te ondersteunen.”

CONTACTEN MET DE ACHTERBAN

FODOK / JC-DAG

Op zaterdag 7 maart werd, in samenwerking met de JongerenCommissie, de jaarlijkse FODOK / JC-dag gehouden, met als thema *Niets staat vast*. Op die dag werd traditiegetrouw ook de Algemene Ledenvergadering gehouden en er was ook dit keer weer een kinderprogramma, georganiseerd door Stichting Smiles. De hoofdlezing werd verzorgd door dr. Rob van der Lubbe, van de TU Twente, en ging over de flexibiliteit van ons brein. Die leidt er bijvoorbeeld toe dat de auditieve cortex bij dove mensen kan worden aangewend voor visuele taken. De workshops (waaruit de deelnemers er twee konden kiezen) behandelden een verscheidenheid aan onderwerpen: *Doof in de reguliere basisschool* door Nicole Ruitenbeek *Oog in oog* door Johan Wilterdink en Roy Gierman *Beter horen, beter lezen?* door Anneke Vermeulen *Ouders voor ouders* door Renes Eikelboom *Kids' skills en empowerment* door Elly Berger *De Verbinding* door Harry Meijs *Wat hoor ik?* door Annemiek voor in 't Holt.

Workshops voor jongeren

Op stage in het buitenland door Ellen 'Yassine' Nauta en Engelen Kester
Studeren: wat, waar en hoe? door Marte Bol Raap en Jascha Blume
Aan het werk! door Bram Schoemaker
Doof en CI door Anne Lijzenga en Gerda Kreeft.

De verslagen van de verschillende onderdelen van de FODOK / JC-dag staan op de FODOK-website: www.fodok.nl/fodok/themadagen.

De opkomst was uitstekend, er waren 182 deelnemers. Opvallend is de toenemende belangstelling van professionals voor de FODOK / JC-dag.

Ook de sfeer was weer prima: ouders zeggen ook vaak net zoveel te hebben aan de onderlinge contacten op die dag als aan de workshops. En ook dat is de bedoeling van de formule van de FODOK / JC-dag.

De FODOK /JC-dag wordt mede gesubsidieerd door de Dr. Hofstee Stichting.

MG-CONTACTDAG

De zevende MG-contactdag, voor ouders en andere familieleden van meervoudig gehandicapte doven en professionals in de zorg, vond plaats op zaterdag 7 november 2009. Het thema was dit keer *Alles beweegt*, waarmee verwezen werd naar het feit dat er veel beweging is in de zorg voor MG-doven, maar dat ook beweging voor deze groep

heel belangrijk is. Wilma Scheres en Saskia Voortman benoemden in hun lezing 'Levensstroom' belangrijke momenten in het leven van MG-dove mensen. Hun uitgangspunten: allereerst moet aan de basisbehoeften van een kind worden voldaan; het kind kan nooit los gezien worden van zijn omgeving; communicatie en interactie met onze omgeving vormen de basis van ons bestaan. Er waren drie workshops:

- Karen Visman, Floortime: Hoe daag je je kind uit om te spelen?
- Ubavka Jovanoska en Maria Schellekens, Bewegen als vrijetijdsbesteding.
- Frits Colenbrander en Max Wiefferink, Nooit uitgeleerd, je kind kan blijven leren!

De opkomst bij dergelijke dagen is nooit heel groot (37 deelnemers) maar er is veel betrokkenheid en uitwisseling en de evaluaties zijn onveranderd positief.

De MG-contactdag wordt gesubsidieerd door de Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind.

DUBBELSPOOR

Het Dubbelspoor-project beleefde in 2009 zijn laatste jaar. Het verslag ervan, met de titel, *Op het goede spoor?*, is inmiddels verschenen. Het project werd mede gefinancierd door de Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind, het VSBfonds, de Stichting Kinderpostzegels Nederland, de Dr. Hofstee Stichting en het Oranje Fonds.

Het doel van het Dubbelspoor-project was: de positie van ouders versterken en hen ondersteunen in de opvoeding van hun dove kind, door (1) het vergroten van hun weerbaarheid door het leggen/verstevigen van onderlinge contacten via het organiseren van regionale informatiebijeenkomsten, en (2) het aanbod van informatiemateriaal te verbeteren, waardoor zij beter zijn toegerust voor de opvoeding en de keuzes die, vaak al op zeer jonge leeftijd van de kinderen, gemaakt moeten worden. Uitgangspunt was dat door de "dubbelspoor"-opzet van het project beide doelen in één uitwerking konden worden verenigd.

Er werd een enquête uitgevoerd naar de waardering van het FODOK-materiaal en behoeften aan mogelijke andere materialen. Daarnaast werden regionale ouderavonden georganiseerd rondom de (door ouders aangegeven) thema's: FODOK en ouderparticipatie in het algemeen, gebarentaal, tweetaligheid, tolken, CI, kwaliteit dovenonderwijs en ambulante begeleiding, gezinssituatie en opvoeding, identiteitsontwikkeling bij dove kinderen, zorg en hulpverlening, relatie met de horende wereld.

Het Dubbelspoor-project heeft de FODOK van veel feedback en nieuwe inzichten voorzien (maar ook bestaande inzichten bevestigd): suggesties voor nieuw voorlichtingsmateriaal, nieuwe wegen om ouders te bereiken, suggesties voor activiteiten voor dove kinderen en hun ouders, nieuwe aandachtspunten voor beleid. Maar vooral werd zichtbaar dat ouders van dove kinderen, met of zonder CI, behoefte blijven houden aan informatie en ondersteuning op velerlei gebied. Dat alleen al legitimeert de strijd om het voortbestaan waarin

de FODOK momenteel verwickeld is: er is veel werk te doen, want er is veel onwetendheid over wat doofheid impliceert, bij ouders en professionals, maar ook in de (horende) buitenwereld. Dat maakt meteen duidelijk dat een subsidiesystematiek die alleen gebaseerd is op ledenaantallen geen recht doet aan de bestaansgrond van een belangenorganisatie. De enorme implicaties van een onderschatte handicap als doofheid vragen om een krachtige belangenorganisatie die oude en nieuwe strategieën en netwerken inzet om de belangen van dove kinderen en hun ouders blijvend te behartigen. Het Dubbelspoor-project heeft daartoe diverse handvatten aangereikt. De FODOK hoopt van harte dat zij als organisatie in staat zal blijven om haar ambities, die mede voortkomen uit het Dubbelspoor-project, te verwezenlijken.

Actiepunten voor de komende jaren zijn:

- *Verbetering van de communicatie*
Bij het verbeteren van communicatie en pr hoort het vergroten van zichtbaarheid en herkenbaarheid. Daarbij moet de FODOK zich ook richten op nu minder betrokken doelgroepen als allochtone ouders, dove ouders en ouders die minder gefocust zijn op gebarentaal.
- *Opleiding professionals*
Nog meer moet gepleit worden voor een beter basisniveau van diegenen die met dove kinderen werken. De FODOK kan haar eigen expertise inzetten in de opleiding en (bij)scholing van professionals, bijvoorbeeld als het gaat om communicatiekeuzes, ouderbetrokkenheid, sociaal-emotionele en seksuele ontwikkeling, leesbevordering.
- *Informatie hoorhulpmiddelen*
De FODOK zal zich meer dan vroeger moeten manifesteren op het gebied van hoortoestellen en CI.
- *Actieve opstelling in dovenonderwijs en ambulante begeleiding*
Gezien de veelheid aan problemen die ouders ervaren in het speciaal en het regulier onderwijs zal de FODOK meer overleg moeten hebben met alle hierbij betrokken partijen en een platform moeten zijn waar ouders hun ervaringen kunnen uitwisselen en elkaar tips en ondersteuning kunnen geven. Met name de Ambulante Begeleiding was tot nu toe geen structurele gesprekspartner.
- *Ontwikkeling praktische ondersteuning en inzet opvoedcursussen*
Meermalen werd aangegeven dat ouders behoefte hebben aan praktische tips ten aanzien van opvoeding en regelgeving. Nagedacht moet worden in welke vorm die het beste gepresenteerd zouden kunnen worden. Daarnaast moet overwogen worden de opvoedcursussen nieuw leven in te blazen.
- *Opzetten activiteiten voor dove kinderen*
Dove kinderen hebben behoefte aan toegankelijke vrije-

tijdsbesteding en aan onderlinge contacten. De FODOK zal zich daar actiever op moeten richten.

- *Verbetering voorlichting over zorg en hulpverlening*
Er moet meer informatiemateriaal ontwikkeld worden over mogelijkheden van zorg en hulpverlening voor dove kinderen.
- *Publiekscampagnes over doofheid*
Al vaker heeft de FODOK overwogen om ook voorlichting over doofheid te richten op het algemene publiek. Tot nu toe is daar niet veel mee gedaan, gezien de beperkte menskracht en de hoeveelheid werk die er altijd ligt en specifiek voor de doelgroep bedoeld is. Wellicht is in samenwerking met de andere belangenorganisaties meer te bereiken.
- *Ontwikkeling nieuwe materialen*
Bijvoorbeeld over de ontwikkeling van een doof kind; ouderervaringen op dvd of in druk; praktische informatie over opvoeding en regelgeving; nieuwe informatie over CI.
- *Aanvulling website*
Uitgave digitale nieuwsbrief; interactief deel op de website; gebarenfilmpjes.

Deze opsomming maakt duidelijk dat de FODOK, al dan niet in samenwerking met andere organisaties, veel werk te verzetten heeft. In overleg zal een prioritering worden vastgesteld en gezocht worden naar mogelijkheden om de verschillende activiteiten te financieren.

BRUGGEN SLAAN: VERBETERING VAN DE CLIËNTEN-PARTICIPATIE

Met de organisaties van de SIAC (de Samenwerkende Instellingen Auditief en Communicatief Beperkten) concludeerden de belangenorganisaties voor doven en slechthorenden en hun ouders (verder: Molenorganisaties) in 2008, dat de medezeggenschap in de sector beter geregeld zou moeten worden. De Molenorganisaties stelden daartoe een notitie op, waarin

geconstateerd werd dat de afstemming tussen verschillende cliëntenraden en tussen verschillende niveaus van medezeggenschap (individueel, lokaal, op organisatieniveau en landelijk) verbeterd zou moeten worden. Met financiële ondersteuning van de SIAC werd daarop het project *Bruggen Slaan* gestart. Projectuitvoerder Angélique Nijman sprak met diverse cliëntenraden. Op basis van ervaringen en vragen van haar gesprekspartners en in nauw overleg met de Molenorganisaties werd vervolgens, op 13 november 2009, een startconferentie voor leden van cliëntenraden, ouderaden en medezeggenschapsraden georganiseerd. Dat werd een vruchtbare bijeenkomst, met veel uitwisseling en betrokkenheid.

Het daaruit volgende rapport besloot met de volgende conclusies: "Er blijkt veel behoefte te zijn aan uitwisseling, zowel persoonlijk door ontmoeting, als virtueel via internet. Op deze wijze kan de tot stand gekomen ontmoeting vervolg krijgen, en kunnen de raden elkaar blijvend stimuleren en versterken. Daaruit volgen de volgende vier aanbevelingen:

- Bestuurders dienen zich beter bewust te zijn van hun verantwoordelijkheid om de cliëntenraad goed gefundeerde beslissingen te laten nemen. Dat betekent dat:
  - zij tijdig stukken aanleveren en deze op een toegankelijke wijze presenteren;
  - zij actief op zoek gaan naar instrumenten of mogelijkheden die het functioneren van de cliëntenraad verbeteren en die erop gericht zijn de verbinding met de cliëntenraad aan te gaan;
  - zij de verantwoordelijkheid nemen om het bewustzijn van de rechten en plichten binnen de cliëntenraad te vergroten (bijvoorbeeld in de vorm van budget ten behoeve van extern advies en training);
  - zij de cliëntenraad ondersteunen en stimuleren in het bepalen van hun eigen agenda;
  - de rol van de cliënt en de invloed van het beleid op de cliënt de basis vormen van het denkproces en dus altijd bovenaan de agenda staan.

- Het opzetten van een virtuele ontmoetingsplaats die recht doet aan de behoeften van de diverse raden: informatieuitwisseling tussen raden onderling en met de verschillende achterbanen, ervaringen, contactgegevens, weblogs, instrumenten, methoden etc.
- Het ontwikkelen en organiseren van specifieke trainingen voor cliënten in deze sector, op het gebied van kennis (rechten en plichten, hoe werkt invloed, rollen en verantwoordelijkheden) en op het gebied van persoonlijke ontwikkeling, verantwoordelijkheden en zelfredzaamheid (empowerment).
- Het faciliteren van regelmatige en gestructureerde ontmoetingen, mogelijk gebaseerd op thema, doelgroep of regio. Ontmoetingen tussen de diverse raden, maar ook tussen en met de vier niveaus van cliëntenparticipatie (individueel, instelling, instelling overkoepelend en landelijk)."

De ontvangst van het rapport door de SIAC was minder enthousiast dan verwacht zou mogen worden. Of dat was omdat de bestuurders zelf op hun functioneren werden aangesproken, of omdat een aantal bestuurders werkelijk van mening was dat er te veel verschillen bestonden tussen de behoeften van diverse cliëntenraden (iets dat een jaar eerder ook al bekend was) om gezamenlijk activiteiten op het gebied van cliëntenparticipatie te kunnen ontwikkelen, is nog niet helemaal duidelijk. Mogelijk hadden de bestuurders de indruk dat de Molenorganisaties een grotere rol wilden opeisen. In elk geval werken de Molenorganisaties aan een vervolg, want medezeggenschap is een te belangrijk onderwerp om te laten liggen door wat gekissebis.

ANDERE ACHTERBANCONTACTEN

Er waren in 2009 ook weer verschillende formele en informele gelegenheden waar de FODOK contact had met individuele ouders van dove kinderen. Diverse malen was dat tijdens bijeenkomsten over onderwerpen waarbij ook de betreffende ouders actief betrokken waren: indicatiestelling, huisvesting, kwaliteit van de zorg.

Individuele contacten met allochtone ouders beginnen zich te ontwikkelen, maar moeten via een specifieke aanpak nog meer structureel worden.

DE MOLEN, SAMENWERKING DOVEN- EN SLECHTHORENDENORGANISATIES

DE MOLEN

In de Nederlandse wereld van doven en slechthorenden zijn verschillende belangenbehartigersorganisaties actief. Zes daarvan werken steeds nauwer samen. Het zijn: *Dovenschap*: de organisatie van doofgeboren volwassenen, de *FODOK*: de Federatie van Ouders van Dove Kinderen, de *FOSS*: de Federatie van Ouders van Slechthorende kinderen en kinderen met Spraak-taalproblemen, de *Jongeren Commissie* (of: de Stichting Belangen Nederlandse Dove Jongeren): de vereniging van dove jongeren, de *NVVS*: de Nederlandse Vereniging voor Slechthorenden, de *Stichting Plotsdoven*: de organisatie van mensen die horend geboren werden en later doof geworden zijn.

Afhankelijk van de criteria die men wenst te hanteren, vertegenwoordigen deze organisaties zo'n dertien (sub-)doelgroepen, die vaak zeer uiteenlopende of zelfs tegenstrijdige communicatiemogelijkheden en -behoeften hebben. Leden van *Dovenschap* bijvoorbeeld zijn doof geboren, en kennen de Nederlandse Gebarentaal als hun moedertaal, terwijl zij met het Nederlands vaak de grootste moeite hebben. De *Stichting Plotsdoven* daarentegen behartigt de belangen van mensen die horend geboren zijn, en dus in het Nederlands zijn opgegroeid, later doof werden en zich dan een nieuwe weg moeten zien te vinden.

Deze zes organisaties hebben hun bureaus bij elkaar in een kantoorpand in Houten. In toenemende mate werken zij samen. Zij stemmen hun werkzaamheden op elkaar af, trekken samen op waar dat gewenst en mogelijk is, voeren samen enkele projecten uit.

Onmiskenbaar heeft het in politiek Den Haag voordelen als de organisaties voor doven, slechthorenden en mensen met spraaktaalproblemen één front vormen. Sinds enkele jaren overwegen deze organisaties dan ook of zij hun samenwerking moeten formaliseren. Door een federatie te vormen, bijvoorbeeld.

Dat proces gaat langzaam. De verschillen tussen de zo verschillende doelgroepen nopen tot voorzichtigheid. Enerzijds om inhoudelijke redenen: de diversiteit in het werk van de organisaties doet recht aan de legitieme belangen en behoeften van alle doelgroepen. Anderzijds om emotionele redenen: de organisaties willen voorkomen dat sommige doelgroepen zich in de steek gelaten voelen.

Hoewel ontegenzeggelijk de laatste tien jaar de organisaties veel dichter tot elkaar gekomen zijn, lijkt de weg naar eenwording nog lang.

Hierna volgt een overzicht van de werkzaamheden in 2009 van drie belangrijke 'Molen'-samenwerkingsverbanden.

Zij stemmen hun
werkzaamheden op
elkaar af

OPCI: ONAFHANKELIJK PLATFORM CI

De FODOK bundelt de krachten met de andere belangenorganisaties voor doven en slechthorenden in het Onafhankelijk Platform Cochleaire Implantatie (OPCI). OPCI is op verscheidene terreinen actief, hetgeen moet leiden tot een sterkere positie van (potentiële) CI-dragers en een goede en transparante kwaliteit van de hele zorg rondom het cochleair implantaat. De FODOK leverde in 2009 de secretaris en een actieve vrijwilliger.

Het jaar 2009 is voor OPCI een zwaar jaar geweest. Veel vertegenwoordigers van de verschillende belangenorganisaties die zitting hadden in het bestuur zijn gestopt en de PGO-subsidie waarop we als OPCI erg hadden gehoopt werd afgewezen. In 2010 zal opnieuw subsidie worden aangevraagd.

Regionale contactpersonen

OPCI heeft in 2008 een netwerk van regionale contactpersonen opgezet, die zorgdragen voor samenwerking tussen CI-teams en CI-dragers in de diverse regio's. Het doel hiervan is tweeledig. OPCI wil hiermee het lotgenotencontact op regionaal niveau bevorderen. Daarnaast hoopt OPCI via zo'n netwerk meer zicht te krijgen op problemen en behoeften van CI-gebruikers.

Ouders van kinderen met CI en ouders die een CI overwegen voor hun dove/ernstig slechthorende kind hebben een heel ander soort vragen en behoeften dan volwassen die een CI hebben of overwegen. Hierom heeft OPCI -per regio- twee vrijwilligers geworven: de ene als contactpersoon voor volwassen CI-gebruikers, de andere voor ouders. De regio-indeling is gekozen op grond van de geografische spreiding van de CI-teams.

Langzaam maar zeker wordt het netwerk van regionale contactpersonen sterker, voor de meeste posities is iemand gevonden en men begint steeds meer invulling te geven aan

de taak. Sommige mensen organiseren bijeenkomsten, er vinden gesprekken plaats met de CI-teams enz. Om dit uit te bouwen zijn er twee landelijke coördinatoren aangesteld, een voor de volwassenen en een voor de ouders van de kinderen. Twee keer per jaar vindt een gezamenlijk overleg plaats.

Website

Sinds 2008 beheert OPCI de website www.opciweb.nl. Ook geeft OPCI een digitale nieuwsbrief uit en is er een discussieforum. De website en het forum worden steeds drukker bezocht. Op dit moment kent het forum 226 geregistreerde abonnees. Langzaam maar zeker weten steeds meer mensen OPCI te vinden. De digitale nieuwsbrief heeft ruim 300 abonnees en ook die groep groeit.

Bijeenkomsten

OPCI organiseert landelijke voorlichtings- en lotgenotenbijeenkomsten voor mensen met een CI, voor ouders van CI-kinderen en voor mensen die een CI overwegen. Helaas is dat in 2009 vanwege problemen in de personele bezetting niet gelukt.

Visitatie

In 2008 is in samenwerking met CI-ON (de landelijke koepel van CI-teams), de gezinsbegeleidingsdiensten en OPCI een veldnorm opgesteld. Hierin is ook opgenomen dat de acht verschillende CI-teams in Nederland gevisiteerd worden. Tijdens deze visitaties zal gekeken worden of zij voldoen aan de eisen zoals deze zijn opgenomen in de veldnorm.

In 2009 hebben de voorbereidingen voor deze visitaties plaatsgevonden; OPCI heeft mensen geworven voor deelname hieraan. Een pool bestaande uit vier mensen zal de verschillende CI-teams bezoeken. Ook heeft OPCI in 2009 de onderwerpen aangedragen die in ieder geval in een klanttevredenheidsonderzoek aan de orde moeten komen. Aan de hand hiervan is een enquête opgesteld die gebruikt zal

worden bij de proefvisitaties in 2010.

In 2010 zal ieder CI-team bezocht worden door de visitatiecommissie. In dat jaar wordt dus op eenzelfde wijze informatie van alle CI-centra verzameld. Aan de hand van deze informatie kunnen CI-centra hun resultaten onderling vergelijken en hun beleid aanpassen op punten waarop zij niet goed scoren. Na dit 'proefjaar' zullen de visitaties echt van start gaan. Dan krijgen centra die aan alle gestelde voorwaarden voldoen een certificaat en worden daarmee een erkend CI-team.

Het feit dat je straks als ouder een keuze kunt maken voor een gecertificeerd CI-team is een grote stap vooruit. OPCI is ervan overtuigd dat deze visitaties van grote invloed zullen zijn op de kwaliteit van dienstverlening van de CI-centra. En dat komt ons allemaal ten goede!

SIGNAAL: PROJECT TOEGANKELIJKHEID SAMENLEVING VOOR DOVEN EN SLECHTHORENDEN

Medio 2009 werd door het Ministerie van VWS een projectsubsidie toegekend aan Signaal, het samenwerkingsverband voor toegankelijkheid van de samenleving voor doven en slechthorenden. Jochem Verdonk is benoemd als projectleider van Signaal. De NVVS die als hoofdaanvrager het projectvoorstel heeft ingediend, heeft de organisatorische hoofdrol in dit project, als penvoerder, administrateur, werkgever van de projectmedewerker en algeheel secretariael ondersteuner. De tweede helft van 2009 is gebruikt om een website te bouwen die de ambities van het Signaal-project kan dragen. Ook is een database gebouwd van instanties waar communicatievoorzieningen voor slechthorenden zijn getroffen. Verder worden de nodige contacten gelegd rond projectactiviteiten als Acute Zorg, ziekenhuiszorg, Burgeralarmring en toegankelijke musea en theaters.

SOAP!: PROJECT MEER EN BETERE ONDERTITELING VOOR DOVEN EN SLECHTHORENDEN

Van 8 tot 14 juni 2009 heeft SOAP! (Samenwerkingsverband Ondertitel Alle Programma's!) opnieuw een Week van de Ondertiteling georganiseerd, na de toekenning van een kleine projectsubsidie door het Nationaal Revalidatiefonds en sponsoring door de Publieke Omroep. Doel van deze themaweek was (naast natuurlijk het opnieuw aandacht vragen voor het belang van ondertiteling) te laten zien welke voortgang er geboekt werd nu ondertiteling door de overheid verplicht is gesteld. Dat gebeurde in de vorm van een ondertitelkrant, die verspreid werd via o.a. audicienwinkels en andere locaties (als print) en via digitale nieuwsbrieven (als pdf).

De Week van de Ondertiteling en de ondertitelkrant werden uiteraard ook aangegrepen om aandacht te vragen voor waar het níet goed gaat met ondertiteling. Voor omroepen (met name de RTL-omroepen) die volstrekt onvoldoende ondertitelen. Of voor ondertiteling (met name live-ondertiteling) die kwalitatief onder de maat is. En voor regionale omroepen en dvd's die vaak niet met ondertiteling te zien zijn.

Tot slot was er rond de Week van de Ondertiteling een primeur: er werd bekend gemaakt dat nu ook Uitzending Gemist voortaan ondertiteld zou worden. Een en ander werd met een feestelijke promotie- en persbijeenkomst ingeluid op 8 juni 2009.

In het najaar van 2009 kon SOAP! een 'doorstart' maken na de toekenning van een meerjarige projectsubsidie door het Ministerie van VWS. In 2009 werd de SOAP!-website ingrijpend onder handen genomen om de komende jaren een dynamisch platform te kunnen zijn voor alle geplande projectactiviteiten. Tevens werd een eerste actie voorbereid over ondertiteling van Nederlandstalige dvd's. Inge Doorn begon in januari 2010 als projectleider.

ONDERWIJS EN OPVOEDING

KWALITEIT VAN ONDERWIJS

Schoolbeleid

De kwaliteit van onderwijs was ook in 2008 weer een belangrijk onderwerp. De FODOK sprak met verschillende directies van scholen, soms naar aanleiding van signalen van individuele ouders, soms op uitnodiging van die directies. De gesprekken verliepen doorgaans in goede sfeer. Door ons signaleerde problemen (onderwijsniveau, gebaarvaardigheid leerkrachten, betrokkenheid ouders) werden veelal erkend met de verzekering dat eraan gewerkt werd. De Onderwijsinspectie bevestigde begin 2009 een aantal pijnpunten in het Cluster 2-onderwijs, bijvoorbeeld ten aanzien van de leerlingenzorg en de leeropbrengsten.

Er blijven vragen: bijvoorbeeld over een school bij wie zich enkele ouders hadden aangemeld om mee te denken over de te volgen koers. Zij werden lange tijd aan het lijntje gehouden en, enkele uren voor de uiteindelijke afspraak, werd deze geannuleerd vanuit de school. Zo ga je niet met ouders om, menen wij.

Taalkeuze en visie

Op het gebied van gebarentaalaanbod horen wij tegenstrijdige berichten. Scholen zeggen veel aandacht aan Nederlandse gebarentaal te besteden, maar vaak horen wij van ouders dat het gebarentaalniveau ver onder de maat is. En op één school blijkt bijvoorbeeld de vertrekkende NGT-docent niet opgevolgd te worden. Probleem lijkt ook een gebrek aan visie te zijn: nieuwe ouders zien de noodzaak van gebarentaal niet meer en sommige scholen zien kennelijk geen kans om een stevig verhaal neer te zetten over het grote belang van een vroeg taalaanbod voor de verdere taalontwikkeling en over de risico's van onvoldoende communicatie in de vroege levensjaren voor de persoonlijkheidsontwikkeling van een

Grote zorgen over de indicatiestelling

kind. Met de slogan "Alleen speciaal als het echt moet" lijkt het Paard van Troje te zijn binnengehaald, want zoveel mensen zijn er niet meer die kunnen bepalen wat "echt moet", en wat dus de werkelijke behoeften van een doof kind, met of zonder CI, zijn. Te snel wordt aan de begrijpelijke wens van sommige ouders toegegeven om het dove kind zo horend mogelijk te laten zijn. Er zijn kinderen voor wie dat uitstekend is, voor een groot aantal is dat haalbaar en voor een onduidelijk aantal absoluut verkeerd. Als we de lat bij "haalbaar" leggen, zouden we niet ontevreden moeten zijn. Behalve dan dat "haalbaar" voor onszelf en onze horende kinderen als norm absoluut onacceptabel zou zijn en dat het ons gaat om het welbevinden en de ontwikkeling van ieder individueel kind. Bij ieder kind moet gekeken worden: wat is voor dit kind de meest geschikte communicatie-, onderwijs- en opvoedingsomgeving. Daarbij mogen hoge verwachtingen uitgesproken worden, maar moet de kwaliteit van leven van het kind altijd voorop staan.

WOF

De Werkgroep Onderwijs FODOK (WOF) heeft in 2009 aandacht besteed aan de brochure: *Met rugzak naar school! Informatie voor ouders van een doof of slechthorend kind in het regulier basisonderwijs*. Deze brochure verscheen in het voorjaar van 2010.

De WOF wil een kenniscentrum te zijn op het gebied van onderwijs aan dove kinderen en is adviesorgaan voor het bestuur van de FODOK. Met name de ontwikkelingen rondom Passend Onderwijs vragen de aandacht en het opzetten van een netwerk heeft hoge prioriteit.

De WOF heeft de volgende doelen geformuleerd:

- Het op de hoogte zijn en blijven van ontwikkelingen op onderwijsgebied, zowel op lokaal (micro-)niveau als landelijk (macro-)niveau.
- Het bestuur op de hoogte houden van relevante ontwikkelingen op onderwijsgebied.
- Advies geven aan het bestuur over zaken op onderwijsgebied.
- Het signaleren van knelpunten of actiepunten op onderwijsgebied en waar nodig actie ondernemen.
- Participeren in overlegorganen waarin onderwijs aan de orde is.
- Het bieden van een platform op het gebied van onderwijs, waarop ouders ervaringen kunnen uitwisselen en waardoor ouders op de hoogte gebracht kunnen worden van relevante ontwikkelingen.
- Het creëren en in stand houden van een netwerk van personen die goed op de hoogte zijn van ontwikkelingen in het onderwijs en/of zitting hebben in organen met invloed op onderwijs (regulier en speciaal).

De WOF bestaat uit leden die kennis hebben van het (speciaal) onderwijs dan wel dove kinderen hebben die onderwijs volgen. Ze zijn allen goed op de hoogte van de situatie op de scholen en actuele ontwikkelingen op onderwijsgebied. Een van de leden van de WOF is tevens lid van het bestuur.

HISTORISCH BESEF

Veel keuzes in onderwijs en zorg moeten gemaakt worden door mensen die zich niet bewust zijn van het hoe en waarom van bepaalde verworvenheden: gebarentaal, speciale aandacht voor sociaal-emotionele ontwikkeling, structurele aandacht voor seksuele voorlichting, speciale dovenhulpverlening, geclusterd wonen van MG-doven. Al die keuzes zijn ooit gemaakt op basis van ervaringen en onderzoek, waarin overigens ook de FODOK een prominente rol speelde. De huidige populatie is weliswaar niet gelijk aan die van 25 jaar geleden, maar dat betekent niet dat alle expertise onbruikbaar is geworden.

In 2006 werd, onder meer na lang aandringen en met medewerking van de FODOK, de *Leerlijn Relaties & Seksualiteit* voor het onderwijs aan doven en slechthorenden geïntroduceerd. Nu al ziet de FODOK dat op sommige scholen die Leerlijn niet of nauwelijks gebruikt wordt, terwijl we toch een paar jaar geleden allemaal overtuigd waren van de bittere noodzaak ervan en hierover zelfs (in 2004) een convenant werd gesloten tussen onderwijsaanbieders en de FODOK.

De FODOK ziet dat historisch besef (en dat gaat dus ook over de zeer recente historie) met lede ogen verdwijnen. Gelukkig heeft *Van Horen Zeggen*, het blad van Siméa (de beroepsvereniging in het auditief-communicatieve werkveld), daar wat op gevonden: op een feestelijke bijeenkomst op 11 december 2009 vierde dit blad zijn 50-jarig bestaan met een jubileumnummer over hot items van toen en nu en een dvd met alle 50 jaargangen van *Van Horen Zeggen*. Verplichte kost voor alle medewerkers (inclusief managers) in de sector, zouden wij zeggen.

OVER LEVEN IN DE HORENDE SCHOOL

Isabelle Smessaert deed voor haar Master Dovenstudies aan de HU onderzoek naar het welbevinden van dove jongeren op Vlaamse horendescholen: *Over leven in de horende school*. Daarin staan schokkende conclusies te lezen, zoals: "De resultaten van het onderzoek geven aan dat de kloof tussen de dove leerlingen en hun horende schoolomgeving meestal dusdanig is dat men in feite niet kan spreken van 'onderwijs' of van dove 'leerlingen', noch op cognitief, noch op sociaal-emotioneel terrein. De randvoorwaarden voor deelname aan het onderwijsgebeuren zijn in die gevallen niet vervuld, met name de ontoegankelijkheid maakt die deelname onmogelijk." Hoewel de Vlaamse situatie afwijkt van die in Nederland (bijvoorbeeld op het gebied van tolkvoorziening en begeleiding), kan dit zeer doorwrochte onderzoek meer licht werpen op de behoeften van dove leerlingen in het regulier onderwijs in het algemeen. De leerlingen uit het onderzoek zeiden bijvoorbeeld de voorkeur te geven aan groepsgewijze deelname van dove jongeren aan regulier onderwijs. Een niet helemaal nieuwe, maar nog altijd interessante gedachte, zeker in het kader van Passend Onderwijs.

INDICATIESTELLING

Begin 2009 bereikte ons het bericht dat er grote zorgen waren over de indicatiestelling voor dove kinderen met CI: een aantal van hen zou alleen een slechthorendenindicatie krijgen. Met name de OuderCommissie Geïntegreerde Leerlingen van Viataal ondernam hierin de nodige actie. Een van de problemen was het feit dat er geen gevalideerde test spraakverstaan (van zinnen) in ruis is, terwijl die juist heel relevant is voor deze kinderen en ook in 2007 door het LCTI (Landelijke Commissie Toezicht Indiciestelling) was aanbevolen. Immers: voor het kunnen functioneren in een rumoerige omgeving, zoals je

een gemiddelde schoolklas wel mag noemen, is de score op een gewone spraakverstaantest in een stille kamer absoluut onbruikbaar. Samen met de FOSS heeft de FODOK daarom een brief gestuurd aan de minister en de staatssecretaris van OCW, de WEC-Raad en Siméa, waarin wij aangaven dat de indicatiecriteria zoals die nu toegepast worden onvoldoende de aanbevelingen van het LCTI en de veldpartijen weerspiegelen. En dat daarnaast meer informatie, zoals bijvoorbeeld spraakverstaan in ruis en sociaal-emotioneel functioneren van dove leerlingen met CI, moet worden meegewogen bij de indicatiestelling van deze kinderen. Staatssecretaris Dijkzma liet weten dat een meting van het spraakverstaan in ruis gewoon mag worden meegenomen in de onderwijsindicatie (dat vonden FOSS en FODOK ook, alleen hadden sommige Cvl's -Commissies voor de Indiciestelling- bezwaar tegen de afwezigheid van gevalideerde tests), maar zij gaf nog meer ruimte: "Samen met de mogelijkheid om in plaats daarvan of in combinatie daarmee het advies van een gedragskundige wat betreft het functioneren van de betreffende leerling te laten meewegen ben ik van mening dat de Cvl voldoende ruimte heeft om de indicatie slechthorend of dooffunctionerend op een verantwoorde wijze te kunnen stellen." Inmiddels hadden FODOK, FOSS en Siméa de kno-afdeling van het VUMC benaderd met het verzoek of daar een gevalideerde test spraakverstaan in ruis ontwikkeld zou kunnen worden. Het VUMC is een onderzoek hiernaar gestart en in de loop van 2010 werd bekend dat OCW en Kentalis de financiering daarvan op zich nemen. En zo lijkt vooralsnog de dovenindicatie binnen het bereik te blijven van dove kinderen met CI.

LEERLINGENVERVOER

In 2009 kwamen van diverse kanten berichten over gemeentes die de eisen voor vergoeding van leerlingenvervoer verscherpten. Dat gaf erg veel onrust bij de betreffende ouders. De FODOK heeft in een aantal gevallen contact opgenomen met de betreffende gemeentes en individuele ouders geadviseerd. Dat heeft ertoe geleid dat in de meeste gevallen de soep niet zo heet werd opgediend, maar wij blijven alert, want met de komende bezuinigingsrondes lijkt juist het leerlingenvervoer een makkelijk te schrappen post.

AMBULANTE BEGELEIDING

Opvallend veel vragen en opmerkingen bereikten ons dit jaar over de ambulante begeleiding, die betroffen onduidelijkheid over de taken van de AB'er of over de rol van de reguliere school, klachten over AB'ers die zich zelden lieten zien en vragen over de inzet van dove medewerkers. Al die input werd ook weer gebruikt voor de vervaardiging van de brochure *Met rugzak naar school! Informatie voor ouders van een doof of slechthorend kind in het regulier basisonderwijs*, die in het voorjaar van 2010 werd uitgebracht. Daarnaast zagen wij hierin aanleiding om met enkele vertegenwoordigers van de Diensten Ambulante Begeleiding, Siméa en zusterorganisatie FOSS in gesprek te gaan. Dat leidde tot een vruchtbare uitwisseling in 2010, die ook weer zinvolle aanvullingen bood voor de genoemde brochure.

AFSTANDSINDICATIES

Zo af en toe heeft de FODOK de indruk dat alles zich herhaalt. En dat is lang niet altijd positief: ook in 2009 stonden, net als in het voorjaar van 2007 (en inmiddels ook en nog heftiger in het voorjaar van 2010), de afstandsindicaties op de tocht. Het gaat hierbij over internaatsindicaties voor dove kinderen die vso (voortgezet speciaal onderwijs) in een tweetalige omgeving willen volgen. Tweetalig betekent in dit geval Nederlandse Gebarentaal en Nederlands. Dat kan alleen bij Guyot (inmiddels onderdeel van Kentalis) in Haren. Deze leerlingen moeten dan doorgaans door de week op het internaat wonen en daarvoor is een zorgindicatie nodig, ook voor "niet-zorgleerlingen". En die laatsten passen niet meer in de gebruikelijke stramien: VWS vindt het oneigenlijk gebruik van AWBZ-gelden als deze kinderen voor het internaat een AWBZ-indicatie krijgen. Diverse acties werden door de FODOK en de (toen nog) KEGViataalGroep ingezet en uiteindelijk werd de zaak geregeld: de leerlingen voor het schooljaar 2009/2010 zouden nog een indicatie krijgen en de staatssecretaris van VWS meldde ons zwart op wit dat "Met de staatssecretaris van OC&W is afgesproken dat OC&W de verantwoordelijkheid neemt om een definitieve oplossing te treffen voor alle leerlingen met een zintuiglijke beperking die vanaf het schooljaar 2010-2011 en verder voor een afstandsindicatie in aanmerking willen komen." De hoop die die toezegging gaf werd vervolgens in 2010 weer de bodem ingeslagen door een uiterst starre houding van OCW, dat aangaf de internaatskosten niet te willen financieren. Intussen zorgt dit drama met onbekend aantal afleveringen ieder jaar weer voor veel onrust onder de betreffende leerlingen en hun ouders en investeren de FODOK en vele anderen buitengewoon veel tijd en energie in hun pogingen dit wanbeleid te corrigeren.

LEESBEVORDERING

De FODOK ziet leesbevordering als een activiteit op het grensvlak van onderwijs en opvoeding. Onze werkzaamheden op dit terrein zijn namelijk vooral gericht op leesplezier, met als verwacht bijeffect het bevorderen van de leesvaardigheid.

De activiteiten op het gebied van leesbevordering worden gesubsidieerd door het Ministerie van OCW en dat steeds voor een periode van vier jaar. Dit betekende dat er voor de periode 2010-2013 weer een Meerjarenvisie moest liggen en dat is gebeurd. Inmiddels (mei 2010) hebben wij de mondelinge toezegging gekregen dat de aanvraag voor 2010 is goedgekeurd en dat het met de Meerjarenaanvraag 2010-2013 ook goed lijkt te komen. En dat zou mooi zijn, want dat zou de voortzetting van diverse, anders moeilijk

financierbare, leesbevorderingsactiviteiten garanderen, waaronder bijvoorbeeld ouderavonden, informatiematerialen en workshops, Keuzelijsten, Troef-reeks (in samenwerking met Van Tricht uitgeverij en een redactiecommissie van professionals uit het vso) en Leesvertelwedstrijd (georganiseerd door de Stichting Woord & Gebaar). Op 28 maart 2009 werd in Almere weer een zeer feestelijke Leesvertelwedstrijd gehouden, in aanwezigheid van de staatssecretaris van OCW, Sharon Dijksma. Zij gaf ook toen al aan dat OCW de leesbevorderingsactiviteiten voor dove kinderen belangrijk genoeg vindt om de subsidie ervoor te continueren.

In het kader van de leesbevorderingsactiviteiten 2009 verschenen de inmiddels negende FODOK-keuzelijst en drie boeken in de Troef-reeks:

- Lisette Blankestijn (ill. Walter Donker) *Ontsnapt?*
- Conny Boendermaker (ill. Dirk van der Maat) *De nieuwe klas*
- Sunny Jansen (ill. Roelof van der Schans) *Winnen of verliezen.*

Voorts werden opnamen gemaakt voor de dvd *Lezen leuker maken voor dove en slechthorende kinderen en jongeren - met of zonder CI*, waarvan de definitieve versie in de loop van 2010 zal verschijnen.

TOLKEN IN DEELPARTICIPATIE

Met ingang van 2009 is de verantwoordelijkheid voor de onderwijsvoorzieningen voor leerlingen met een handicap van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overgeheveld naar het Ministerie van OCW. De CG-Raad (Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland) schreef in 2008 een brief aan de Kamercommissie voor OCW om in het algemeen hun tevredenheid uit te spreken over het wetsvoorstel over dit onderwerp. De helft van de brief werd echter in beslag genomen door de zorg omtrent het

tolken in deelparticipatie: “Wij vragen uw aandacht voor dit knelpunt dat in strijd is met uw beleid om leerlingen passende onderwijsarrangementen aan te bieden. Leerlingen met een auditieve beperking worden hiervan de dupe.” Bijgesloten was de notitie over dit onderwerp die Siméa, de FODOK en de CG-Raad gezamenlijk schreven. De brief was aanleiding tot Kamervragen, die er op hun beurt weer toe leidden dat het ministerie op een hoger niveau dan tot dan toe het gesprek over dit onderwerp voortzette.

Het is nu al weer ruim 3 jaar dat tolken voor leerlingen in deelparticipatie niet meer worden vergoed. Toen dat nog wel gebeurde was het tegen de regels in, de praktijk heeft zich dus aangepast aan de regels. De FODOK en Dovenschap vinden de regels volstrekt onlogisch: de overheid en de maatschappij willen ‘integratie’, niet alle dove kinderen kunnen (meteen) de overstap maken naar het regulier onderwijs, voor een aantal is een tolk een voorwaarde om deel uit te maken van een groep horende leerlingen. Dat bestrijdt ook niemand, maar het gaat om geld. Stel dat er een goede tolkregeling zou zijn, dan is het ministerie bang dat er veel gebruik van gemaakt wordt. Wanneer bijvoorbeeld 130 leerlingen van het doven(basis)onderwijs een dagdeel naar het regulier onderwijs willen met tolk, dan kost dat al 1,3 miljoen euro, heeft het ministerie becijferd. Dat geld hebben ze niet. Het ministerie wil samen met Siméa, het UWV, Dovenschap en de FODOK naar een oplossing voor dit probleem zoeken.

In gesprek met het Ministerie voor OCW is afgesproken dat er een onderzoek zou gaan plaatsvinden dat onder andere antwoord zou geven op de vraag in welke situaties welk type communicatieondersteuning voor welke kinderen aangevoelen is. Hiertoe is een projectvoorstel geformuleerd waar noch OCW noch de FODOK en Dovenschap zich konden vinden. De belangenorganisaties vrezen dat zo'n onderzoek geen eenduidige antwoorden kan opleveren, waardoor het niet het gewenste inzicht zal opleveren. Momenteel wordt bij OCW gepolst of zij een pilot voor een volgend schooljaar

zouden willen vergoeden, waarbij iedereen die daar behoefte aan heeft een jaar lang voor één dagdeel gebruik kan maken van een tolk. Hiermee hopen we te kunnen aantonen, dat lang niet iedereen van deze voorziening gebruik zal maken, dus dat het veel minder kost dan OCW becijferd heeft. Maar ook hopen we inzicht te krijgen in de manier waarop de tolk het beste ingezet kan worden volgens leerlingen, ouders en leerkrachten.

Op dit moment wordt er dus vanuit verschillende kanten gewerkt om een oplossing te zoeken, maar het is nog onduidelijk hoe die oplossing eruit gaat zien.

ZORG

WOONAANBOD VOOR MEERVOUDIG GEHANDICAPTE DOVEN

Voor onze MG-dove doelgroep vielen in 2009, naast de MG-contactdag op 7 november (zie onder FODOK, contacten met de achterban) verschillende feestjes te vieren: de leefleergroepen van Guyot (inmiddels Kentalis) op het terrein van De Brink in Vries werden op 11 september feestelijk geopend. De FODOK was erbij en is extra tevreden met de komst van die leefleergroepen, omdat daardoor ook de nieuwe MG-dove bewoners van De Brink (met wie het overigens zeer goed gaat) meer aanspraak hebben. Op 15 oktober vond de minstens zo feestelijke opening plaats van de woonvorm voor doven en de dagbesteding en woonondersteuning voor doven en slechthorenden van De Noorderburg in Groningen en ook daar zag de FODOK blije en trotse cliënten en medewerkers. Verder is Effatha Zoetermeer (inmiddels ook Kentalis), vooral op initiatief van ouders en de Cliëntenraad, een samenwerking aangegaan met Ipse/De Bruggen voor de bouw van een woonvoorziening in Zoetermeer voor 16 dove cliënten met meervoudige (ook psychische) problematiek. De oplevering is naar verwachting in 2012. In Rosmalen is begonnen aan de bouw van een woonvoorziening voor MG-dove jongeren op initiatief van ouders, verenigd in Hoor us, in samenwerking met Viataal (inmiddels Kentalis). En op het terrein van Kentalis Sint-Michielsgestel wordt in 2010 nieuwbouw gepleegd voor de huidige bewoners.

Minder feestelijk nieuws was er ook: het mooie plan dat bij 's HeerenLoo in Ermelo was ontwikkeld voor de huidige (en eventueel nieuwe) dove bewoners lijkt maar in de ijskast te blijven liggen. FODOK en ouders hebben aanvankelijk hoopvol gesproken met de directie en de zorgplannen van de

bewoners zijn in 2009 geactualiseerd, maar een (zoveelste) bestuurderswisseling maakt dat het gesprek weer opnieuw opgestart moet worden.

Tussen goed en slecht nieuws in hangen de ontwikkelingen rondom Weerklank in Amsterdam: voor het sterk verouderde gebouw daar moet (al jaren) vervanging komen. Veel ouders geven aan liefst Amsterdam uit te willen, maar dat leek niet te gaan lukken en er werd gekozen voor nieuwbouw op dezelfde locatie. De cliënten blijven tijdens de bouw op Weerklank wonen. Wij hopen dat hun dagelijks leven niet verstoord wordt door de bouwactiviteiten; zoveel reserve hebben deze cliënten immers niet.

FINANCIËN EN REGELGEVING

De toekomst voor de MG-doven ziet er niet vertrouwenwekkend uit en dat heeft met een aantal zaken te maken. Zo wordt de indicatie ZG (zintuiglijk gehandicapt) aanzienlijk minder vaak afgegeven voor MG-doven en dat betekent dat er minder geld en dus minder (en minder deskundige) zorg beschikbaar is voor de betreffende cliënt. Steeds vaker ook worden dove cliënten verwezen naar zogenaamde "voorliggende voorzieningen", die zonder twijfel minder duur en dichterbij zijn, maar waar geen kennis is van doofheid en de impact daarvan. Kennis waarvan het CIZ (Centrum Indicatiestelling Zorg), maar eigenlijk vooral VWS, ten onrechte meent dat die simpelweg overdraagbaar zou zijn. Voorts had de *Pakketmaatregel AWBZ* tot gevolg dat de functie Ondersteunende Begeleiding werd ondergebracht bij de gemeentes en dat geeft dove mensen (van wie er per

Hoop in bange dagen...

gemeente
immers
maar weinig
zijn) weinig
garantie
voor passende
voorzieningen.

De gezamenlijke
belangenorganisaties
hebben over al dit onheil een

brandbrief naar de staatssecretaris van VWS gestuurd, die daarop een onderzoek liet instellen (dat onzes inziens voortaan beter voorafgaand aan dergelijke ingrijpende maatregelen kan worden uitgevoerd). Ten behoeve van de rapportage daarvan zijn ook de belangenorganisaties bevraagd. Uit het rapport, *Pakketmaatregel 2009 en de ZG-sector*, volgden diverse verstandige conclusies, die wij nog niet allemaal in de praktijk vertaald hebben teruggezien. In een van de aanbevelingen vonden de belangenorganisaties zich in het geheel niet terug, dat bleek gewoon een stokpaardje van de staatssecretaris te zijn: het onderzoeken van de mogelijkheid om de begeleiding van de zintuiglijk gehandicapten bij MEE onder te brengen. Een heilloze weg: al veel eerder is geconstateerd dat onze doelgroep te klein is om de expertise erover bij een organisatie als MEE te borgen: daarvoor is de MEE-organisatie te decentraal.

Voeg daarbij onder andere de verdere bezuinigingen in de AWBZ, waardoor bijvoorbeeld zorg in onderwijs voor MG-dove kinderen onvoldoende geregeld kan worden en de wijzigingen in de TOG-regeling (Tegemoetkoming ouders van thuiswonende gehandicapte kinderen), waardoor deze tegemoetkoming niet meer wordt toegekend aan cliënten die minder dan 10 uur per week AWBZ-zorg krijgen. De zonder twijfel zware bezuinigingsrondes bij VWS in de komende maanden bieden ons, maar vooral MG-dove cliënten en hun ouders, weinig hoop.

ONDERZOEK SEKSUEEL GEWELD

In 2009 is begonnen aan een groot landelijk onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking door Movisie (voorheen o.a. TransAct) en de Rutgers Nisso Groep. De FODOK neemt deel aan de (inhoudelijke) Onderzoek Advies Commissie. Ten behoeve van dit onderzoek zijn inmiddels een vooronderzoek en een literatuuronderzoek gedaan. Gaandeweg werd de onderzoekers duidelijk dat voor doven een heel andere benadering en aanpak nodig is dan voor de andere doelgroepen en dat betekent dat er aanvullende financiering moet komen en waarschijnlijk dus ook dat onze doelgroep pas veel later aanbod komt.

DOVENGZ

De negatieve trend binnen de dovenGGz leek zich aanvankelijk in 2009 voort te zetten. De kliniek van VIA (psychiatrie voor dove volwassenen bij Rivierduinen in Leidschendam) moest sluiten en de overblijvende GGz-voorzieningen leken wat om elkaar heen te draaien. Maar met de komst van enkele nieuwe sleutelfiguren leek de weg vrijgemaakt te zijn voor toenemende samenwerking en afstemming tussen de leden van de Stuurgroep GGz voor doven en slechthorenden. Op aandringen van met name Dovenschap en FODOK werd serieus werk gemaakt van een gezamenlijke aanpak ten aanzien van kwaliteit en continuïteit van de hulpverlening. En ook werden stappen gezet in de richting van Kentalis – de vreemde eend in de GGz-bijt – dat toch ook in de keten thuishoort en waarmee dus sluitende afspraken gemaakt moeten worden. De goede voornemens zijn buitengewoon mooi in lijn met de suggesties van Dovenschap en FODOK, ze betreffen onder andere: centrale aanmelding en intake, meer samenwerking op het gebied van zorgprogramma's en deskundigheidsbevordering en meer transparantie. En dat biedt hoop in bange dagen...

COMMUNICATIE

TAALKEUZES EN VISIE

De discussie over het belang van Nederlandse Gebarentaal voor de nieuwe generatie dove kinderen, met of zonder CI, kwam hiervoor onder Onderwijs al aan de orde. Het lijkt erop dat veel onderwijs- en zorgmedewerkers al bij voorbaat de moed hebben opgegeven en zich neerleggen bij de visie (of het gebrek daaraan) van sommige CI-teams, waar het gebruik van gebaren(taal) ontmoedigd wordt en niet altijd beseft wordt wat taaldeprivatie op jonge leeftijd op de langere termijn met een mens doet. Het belang van een gesproken taal-aanbod voor deze kinderen wordt ook door de FODOK onderschreven, laat daar geen misverstand over bestaan. Maar daar hoort een gebarentaalaanbod naast: op het moment dat voor gesproken taal gekozen wordt, is immers nog volstrekt onduidelijk wat het betreffende kind met zijn gehoor en zijn beheersing van het Nederlands in de toekomst zal kunnen. Een tweetalig aanbod lijkt vooralsnog, en dit wordt door vele onderzoeken bevestigd, aan te bevelen, omdat het kind dan volledige toegang heeft tot minimaal één taal, zich daardoor beter zal kunnen ontwikkelen en uiteindelijk ook zelf de keus zal kunnen maken voor een of beide talen.

Voordat aan ouders verregaande adviezen over taal gegeven worden, zal er binnen dovenzorg en -onderwijs in Nederland een duidelijke, gezamenlijke visie ontwikkeld moeten worden, vanuit de eigen expertise, waarop men zich altijd zo voor laat staan... Het Kentalis-symposium *NGT in het CI-tijdperk*, gehouden op 23 maart 2010 was een stap in de goede richting, maar voor die zo nodige visieontwikkeling nog te diffuus van opzet.

COMMISSIE ERKENNING NGT

Door leden van de Commissie Erkenning Nederlandse Gebarentaal werd in 2009 geconstateerd dat de Nederlandse Gebarentaal al in diverse wetsartikelen genoemd staat en dat er daarnaast nog steeds veel misverstanden bestaan over wat juridische erkenning van gebarentaal voor consequenties zal hebben voor de (financiën van de) overheid. Daarover zullen de partijen duidelijker moeten zijn. Overigens gaan er, nu voorgesteld is om het Nederlands in de grondwet op te nemen, weer stemmen op voor opname van NGT in de grondwet.

OOG VOOR COMMUNICATIE

Met belangstelling volgde de FODOK de vorderingen van het SIA RAAK-project Oog voor Communicatie. Dit project werd uitgevoerd door De Gelderhorst, De Riethorst, het lectoraat Dovenstudies en het Instituut voor Gebaren, Taal & Dovenstudies van de HU. Doelstellingen waren onder andere het inventariseren van de communicatiemogelijkheden en communicatiebehoeften van dove en slechthorende cliënten in de (G)Gz en de kennis over de communicatie bij horende zorgverleners. Na de inventarisatie wilde men een protocol en een toolkit ontwikkelen, die via het internet beschikbaar komen voor zowel cliënten als zorgverleners. De inventarisatie leverde niet veel verrassingen op: ja, dove en slechthorende cliënten ondervinden communicatieproblemen en nee, de meeste professionals in de zorg hebben geen kennis van de communicatieve behoeften van dove en slechthorende cliënten. De FODOK heeft gaande dit traject gewezen op de relevantie van ervaringen vanuit de dovenGGz (waar

immers juist gekozen is voor specialisatie, omdat kennis over deze kleine doelgroep nooit goed te verspreiden en te borgen is) en de beperkingen van protocollen en toolkits (die zijn namelijk nooit te vinden als je ze nodig hebt). Dat laatste werd al geïllustreerd door het feit dat geen van de deelnemers aan het project gehoord bleek te hebben van de door FODOK en FOSS uitgegeven brochure *Een doof of slechthorend kind in het ziekenhuis*.

Op de slotconferentie van het project in december werd de website *gezondecommunicatie.info* gepresenteerd, waarop zowel cliënten als hulpverleners informatie kunnen vinden. Deze site zal ongetwijfeld nog aantrekkelijker vormgegeven worden en wellicht qua taalgebruik aangepast worden: dat taalgebruik lijkt ons althans niet voor alle leden van de doelgroep toegankelijk. Tegelijkertijd werd een conceptprotocol *Communicatie met dove en/of slechthorende patiënten tijdens ziekenhuisopname* gepresenteerd. Al met al acht de FODOK het een loffelijk streven om aandacht te vragen voor de communicatiebehoeften van doven en slechthorenden in de zorg, maar de ervaring leert dat, omdat ze weinig in contact komen met deze groep, professionals snel vergeten hoe het ook alweer zat en waar je dat kon opzoeken. Te overwegen valt of het mogelijk is om, enigszins vergelijkbaar met de dovenGGz, verspreid over het land een aantal 'doofvriendelijke' ziekenhuizen aan te wijzen, waar permanente deskundigheidsbevordering plaatsvindt, uiteindelijk een kwaliteitskeurmerk afgegeven wordt (uiteraard door de belangenorganisaties) en waar dove en slechthorende cliënten dan, via diezelfde belangenorganisaties, op gewezen worden. Kwaliteitscontrole zou dan wel structureel moeten plaatsvinden door gebruikers en de belangenorganisaties.

Een stap in de
goede richting

COCHLEAIRE IMPLANTATIE

Voor dove kinderen zijn de wereld en hun toekomst door de uitvinding van het cochleair implantaat spectaculair veranderd. Doordat zij in de meeste gevallen geluid kunnen waarnemen, zijn dove kinderen in het algemeen beter in staat om een taal te verwerven. Hierdoor kunnen kinderen gemakkelijker dan vroeger leren praten en lezen. De gebarentaal, die voorheen vaak een voorwaarde was om te kunnen communiceren, krijgt een andere rol. Door een CI kunnen veel dove kinderen gemakkelijker deelnemen aan de horende wereld. Keerzijde daarvan is dat nog wel eens wordt overschat hoeveel informatie zij binnenkrijgen. Bovendien, gedurende het eerste levensjaar, dat zo belangrijk is voor de kennismaking met de wereld om hen heen en de band met hun omgeving, blijft gebarentaal de enige taal die volledig voor dove kinderen toegankelijk is.

Een CI 'geneest' de doofheid niet, want er zijn vele momenten op een dag dat kinderen niet voldoende profiteren van een CI. Het zal lastig blijven goed te horen in een rumoerige omgeving. Op verjaardagen, in een drukke winkelstraat en in de klas moet het kind met CI alle zeilen bij zetten. En 's nachts, in het zwembad, als het CI kapot is en onder de douche, is een kind weer helemaal doof.

Op dit moment krijgt ruim 80% van de dove kinderen een CI. Door de snelle ontwikkelingen rondom het CI is er veel in beweging in het onderwijs en de zorg rondom het kind met CI. Begin je als ouder met gebarentaal of met Nederlands ondersteund met gebaren? Ga je als kind nog naar het speciaal onderwijs of start je in het regulier onderwijs? De keuzes die ouders nu maken verschillen van keuzes die ouders 10 jaar geleden maakten. En dit heeft een impact op het werk van iedereen die werkt met kinderen met CI, en uiteraard beïnvloedt het ook sterk ons werk.

De FODOK streeft naar een situatie waarin kinderen met CI zich zo goed mogelijk kunnen ontplooiën en kunnen deelnemen aan de maatschappij. Daarom hopen wij dat, wanneer ouders daarvoor kiezen, een tweede CI voor kinderen binnenkort vergoed zal worden. En dat kinderen die het goed doen met CI in het speciaal onderwijs, niet meteen hun indicatie verliezen, waardoor ze minder begeleiding krijgen en zo slachtoffer kunnen worden van hun eigen succes. Maar ook hopen we dat er aandacht blijft voor de bijzondere situatie waarin deze kinderen zich bevinden. Het blijft belangrijk aandacht te besteden aan bijvoorbeeld hun sociaal-emotionele ontwikkeling en hun 'anders' zijn: dove kinderen met CI zijn immers nog lang geen horende kinderen.

Spectaculaire
ontwikkelingen

BIJLAGEN

BIJLAGE I

FINANCIEEL OVERZICHT

Het financiële jaar 2009 is zonder grote schokken verlopen. Het meest in het oog springend was de eerste korting van 10% op onze instellingssubsidie en de afwijzing van onze twee ingediende meerjarenprojecten.

Het verdere verloop van de instellingssubsidie is dat in het jaar 2010 een korting van 40% toegepast gaat worden en in het jaar 2011 wordt deze korting zelfs 70%.

In geld uitgedrukt betekent dit een korting van ca. € 5.000,- in 2009, een korting van € 22.000,- in 2010 en een korting van ca. € 38.500 in 2011. Daarnaast is het aantal leden en donateurs en de contributies die zij betalen bepalend geworden voor onze subsidie.

Een positieve wending is dat de ontwikkelingssubsidie, ook wel genoemd professionaliseringssubsidie, van € 30.000,- toegevoegd kan gaan worden als instellingssubsidie bovenop de vaste subsidie van € 7.500,-. Deze bedragen hebben geen relatie met het leden- en donateursaantallen.

In 2009 hebben wij met behulp van mr. Van Oers bezwaar gemaakt tegen de verminderde subsidie over 2009, tegen de verminderde subsidie over 2010 en tegen de twee afgewezen projectsubsidies.

Alle bezwaren hebben wij mogen toelichten bij een bezwarencommissie en wat betreft het bezwaar over de verminderde subsidie 2009 is door de bezwarencommissie uitgesproken dat de minister er verder naar moet kijken. De minister heeft dit afgewezen en er wordt nu een rechtszaak aangespannen. Tot zover ons gevecht met het ministerie van WVS.

Overzicht inkomsten en uitgaven 2009

Inkomsten 2009		
Betreft	Bedrag	Afkomstig van
Instellingssubsidie	€ 50.000,-	VWS
Ontwikkelingssubsidie	€ 30.000,-	VWS
Leesbevordering (waarvan € 25.000,- Leesvertelwedstrijd)	€ 100.000,-	OCW
Activiteiten t.b.v. ouders met een jong doof kind	€ 18.000,-	Gezinsbegeleidingsdiensten
FODOK/JC-dag	€ 13.000,-	Dr. Hofstee Stichting
MG-contactdag	€ 3.000,-	NSGK
Contributies	€ 4.000,-	Leden en donateurs
Overige inkomsten	€ 5.000,-	Diversen
Totaal	€ 223.000,-	

Uitgaven 2009	
Betreft	Bedrag
Loon- en bureaunkosten	€ 96.000,-
Algemene belangenbehartiging	€ 13.000,-
Leesbevordering (inclusief Leesvertelwedstrijd)	€ 61.000,- *
Pr-activiteiten	€ 26.000,-
FODOK/JC-dag en MG-contactdag	€ 10.000,-
Juridische kosten	€ 7.500,-
Reservering computers	€ 1.500,-
Diverse uitgaven	€ 2.500,-
Totaal	€ 217.500,-

* Excl. loon- en organisatiekosten

Er blijkt dus een klein overschot te zijn dat in de algemene reserve opgenomen zal worden.

In de loop van 2010 verschijnt het officiële financiële jaarverslag van de FODOK.

BIJLAGE II

CONTACTEN VAN DE FODOK

De FODOK is aangesloten bij / maakt deel uit van:

- Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland (CG-Raad)
- Vereniging Samenwerkende Ouder- en Patiëntenorganisaties (VSOP)
- Stichting Nederlands Gebarencentrum (NGC)
- Commissie Erkenning NGT
- Samenwerkingsverband Ondertitel Alle Programma's! (SOAP!)
- Platform Vroegbegeleiding van auditief en communicatief beperkten
- Platform Auditief beperkten en Werk (PAW)
- Werkgroep Voorlichtingsmateriaal (seksualiteit)
- Netwerk woonzorgvoorzieningen meervoudig gehandicapte doven
- Onafhankelijk Platform Cochleaire Implantatie (OPCI)
- Fédération Européenne des Parents d'Enfants Déficients Auditifs (FEPEDA).
- Onderzoeksadviescommissie Onderzoek Seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijk en/of verstandelijke beperking.
- Stichting Plotsdoven
- Stichting Zo Hoort Het
- Stichting Samenwerkende Belangenorganisaties van en voor Doofblinde mensen en hun omgeving (SSBD)
- Beleidscommissie Gezinsbegeleiding
- Koninklijke Auris Groep
- KEG Viataal Groep (inmiddels Kentalis)
- Samenwerkende Instellingen Auditieve Communicatieve sector (SIAC)
- Siméa
- Werkgroep Sprong Vooruit
- De Gelderhorst
- Stuurgroep GGZ-hulpverlening aan doven en slechthorenden
- Rutgers Nisso Groep
- Movisie
- Nederlandse Stichting voor het Dove en Slechthorende Kind (NSDSK)
- Bureau AudCom
- Federatie van Nederlandse Audiologische Centra (FENAC)
- De doventeams voor psychische hulpverlening
- VIA
- De Noorderbrug
- GGMD
- Odion
- 's HeerenLoo Midden-Nederland
- MEE
- Tolkneta
- Nederlandse Beroepsvereniging Tolken Gebarentaal (NBTG)

De FODOK onderhoudt contacten met onder andere de volgende organisaties:

- Federatie van Ouders van Slechthorende kinderen en van kinderen met Spraak-/taalmoeilijkheden (FOSS)
- Dovenschap
- Stichting Belangen Nederlandse Dove Jongeren (JongerenCommissie)
- Nederlandse Vereniging Voor Slechthorenden (NVVS)

- Hogeschool Utrecht
- Inspectie voor de Gezondheidszorg
- Inspectie van het Onderwijs
- Ministeries van VWS en OCW
- Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN)
- College voor zorgverzekeringen (CVZ)
- VG Belang
- Centrum voor Consultatie en Expertise (CCE)
- Vaste Kamercommissies voor OCW en VWS
- SWDA (Stichting Welzijn Doven Amsterdam).

BIJGEWOONDE CONGRESSEN EN SYMPOSIA

- 22 - 01 Symposium *Doofplus* over de dovenGGz, afscheid Charley Erkens (Mariën Hannink verzorgde de presentatie *Kleur bekennen; op weg naar de plus*).
- 11/13 - 03 Symposium *Cochlear Implantation: time for a change* in de Ear Foundation te Nottingham, Engeland.
- 17 - 03 Seminar *Oog voor Communicatie*.
- 26 - 03 Afscheid Ines Sleeboom als psychiater bij VIA/Rivierduinen.
- 28 - 03 Finale Leesvertelwedstrijd.
- 02 - 04 Congres Passend Onderwijs in Lunteren.
- 03 - 04 Afscheid Marjan Elzer en Masterclass ExpertiseCentrum Beperkingen en Handicaps: *Communicatie en Empowerment, Uitdagingen en dilemma's* (Mariën Hannink verzorgde de workshop *Seksuele weerbaarheid en de rol van school én ouders, greep op de wereld*).
- 16 - 04 Bijeenkomst van ouders van AB-leerlingen van Viataal, uitwisseling over indicatiestelling.
- 16/17 - 04 Siméa-congres *De kracht van taal*.
- 30 - 06 Seminar *Oog voor Communicatie*.
- 11 - 09 Opening Leefleergroepen De Brink.
- 24 - 09 NSDSK-symposium *Taal en Gehoor*.
- 15 - 10 Opening nieuwbouw De Noorderburg.
- 23/25 - 10 FEAPDA-congres *Working with families* (Inge Doorn verzorgde de presentatie *What's best for our child; a parent's perspective*).
- 26 - 10 Studiedag voor docenten van Effatha Zoetermeer.
- 27 - 10 Seminar *Oog voor Communicatie*.
- 13 - 11 Werkconferentie *Bruggen slaan*.
- 13 - 11 Presentatie Psydon-dvd *Liefde & seks* (Mariën Hannink verzorgde de presentatie *Spannend*).
- 24 - 11 Heidag Stuurgroep dovenGGz (Mariën Hannink verzorgde de presentatie *Kan de klant koning zijn?*).
- 24 - 11 Kennisdag ACVB (Auditief Communicatief Verstandelijk Beperkt) op Viataal.
- 27 - 11 Presentatie NSDSK-dvd *Doof? Geen tijd te verliezen!*
- 08 - 12 Seminar en slotconferentie *Oog voor Communicatie*.

BIJLAGE III

UITGAVEN VAN DE FODOK

PUBLICATIES

Tenzij anders vermeld, zijn onderstaande publicaties te bestellen via www.fodok.nl of schriftelijk:

per post: FODOK, Postbus 354, 3990 GD Houten

per fax: 030 – 290 03 80.

De prijzen zijn exclusief verzendkosten.

Voor betalende FODOK-leden gelden gereduceerde prijzen; die gelden alleen voor de eigen uitgaven. De ledenprijzen staan apart vermeld. De meeste uitgaven zijn gratis te downloaden van de website www.fodok.nl.

De genoemde FODOK-keuzelijsten zijn ook (geïntegreerd) te raadplegen via de FODOK-website of via www.fodok-keuzelijst.nl.

Over communicatie met dove en ernstig slechthorende kinderen met of zonder CI. Eenvoudig uitgegeven boekje over de communicatiebehoeften van kinderen de keuzes van ouders. FODOK, 2005. € 2,-. (Leden: gratis)

Oog voor het dove kind. Informatie van ouders voor ouders van dove en ernstig slechthorende baby's, peuters en kleuters - met of zonder CI. A. van Lonkhuyzen, e.a. Dit boekje bevat praktische tips en wenken voor wat je thuis kunt doen en een beperkte hoeveelheid theoretische achtergrondinformatie. Geheel herziene uitgave. FODOK, 2007. €5,50. (Leden: € 4,40) In welkomstpakket via de gezinsbegeleidingsdiensten voor ouders gratis.

Oog voor de dove puber. Boekje van ouders voor ouders over het omgaan met dove jongeren. In de uitgave wordt aandacht besteed aan veranderingen die jongeren tussen de twaalf en twintig meemaken en welke invloeden het doof zijn in die periode kan hebben. Herziene druk. FODOK, 2002. € 5,50. (Leden: € 4,40)

Oog voor het andere dove kind. Boekje voor ouders van een doof kind met een verstandelijke handicap / ontwikkelingsstoornis. Het bevat tips en handreikingen. Praktijksituaties worden beschreven waarin de meeste ouders herkenning zullen vinden. FODOK, 2000. € 5,50. (Leden: € 4,40)

Oog voor het doofblinde kind. Boekje van ouders voor ouders van jonge kinderen met een visuele en een auditieve handicap vanaf de geboorte. Het bevat veel informatie en handreikingen voor ouders. FODOK, 2004. € 7,50. (Leden: € 6,-)

Oog voor het kind met Usher. Informatief boekje van ouders voor ouders van kinderen die slechthorend of doof zijn en daarbij later slechtziend of blind worden. FODOK, 2004. € 5,50. (Leden: € 4,40)

Een doof of slechthorend kind in het ziekenhuis. Als een doof of slechthorend kind naar het ziekenhuis moet, is speciale uitleg nodig aan de mensen die het behandelen en verzorgen. Deze brochure is een handreiking voor ouders en bevat tevens een gemakkelijk kopieerbare bijlage voor ziekenhuismedewerkers. Geheel herziene uitgave. FODOK/FOSS, 2008. € 2,50. (Leden: € 2,-) Voor ouders ook gratis verkrijgbaar via de gezinsbegeleidingsdiensten.

Een doof kind in de groep. A. van Lonkhuyzen e.a. Informatie voor medewerkers van reguliere scholen en vrijetijdclubs, die overwegen een doof kind op te nemen. Grotendeels in de vorm van interviews. FODOK, 1999. € 3,-. (Leden: € 2,40)

Dove kinderen en pesten op de reguliere school. Folder voor personeel van het regulier onderwijs en voor ouders: tips om pestgedrag te signaleren en te voorkomen. FODOK, 2001. € 1,25. (Voor leden gratis)

Een school kiezen voor uw dove of ernstig slechthorende kind met of zonder CI. Een brochure die ouders helpt bij de schoolkeuze voor hun dove kind. FODOK, 2007. € 3,-. (Leden: € 2,40)

Met rugzak naar school! Informatie voor ouders van een doof of slechthorend kind in het regulier basis-onderwijs. FODOK/FOSS, 2010. € 3,50. (Leden: € 2,80)

Op het goede spoor? Verslag van het Dubbelspoor-project 2006-2009. Verslag van ouderbijeenkomsten en behoeftepeilingen bij ouders. M.Hannink. FODOK, 2010. € 4,-. (Voor leden gratis)

Lezen = Leuk! Oók voor dove en slechthorende kinderen - met of zonder CI. Informatie en tips voor ouders. M. Buré, M. Hannink, FODOK, 2009. € 2,-. (Leden € 1,60)

Lezen = Cool! Hoe krijg je dove pubers - met of zonder CI aan het lezen? Informatie en tips voor ouders. M. Buré, M. Hannink. FODOK, 2009. € 1,-. (Leden € 0,80).

Een zwembad aan taal; Hoe dove volwassenen goede en grage lezers werden. Dove lezers aan het woord. FODOK, 2009. € 1,50. (Leden € 1,20)

FODOK-Keuzelijst, Deel 5. M. Hannink en H. van Geest. Boek met beschrijving van een groot aantal geselecteerde titels van (voor)leesboeken die voor dove kinderen geschikt kunnen zijn. Bij elke titel staat informatie over inhoud, auteur, etc. De titels zijn gegroepeerd per leeftijd en (voor non-fictie) per onderwerp, waar nodig voorzien van een aanduiding van de moeilijkheidsgraad. FODOK, 2006. € 7,50 (Leden: € 6,-)

FODOK-Keuzelijst, Deel 6. M. Hannink en H. van Geest. Idem. FODOK, 2007. € 7,50 (Leden: € 6,-)

FODOK-Keuzelijst, Deel 7. M. Hannink en H. van Geest. Idem. FODOK, 2007. € 7,50 (Leden: € 6,-)

FODOK-Keuzelijst, Deel 8. H. van Geest, L. van Geest, M. Hannink. Idem. FODOK, 2009. € 7,50 (Leden: € 6,-)

FODOK-Keuzelijst, Deel 9. H. van Geest, L. van Geest, M. Hannink. Idem. FODOK, 2010. € 7,50 (Leden € 6,-)

Open boek. M. Hannink en M. le Grand. Verslag van een onderzoek naar de verschillende aspecten van het lezen van dove jongeren vanaf 12 jaar. Naast theoretische beschouwingen bevat Open boek met name richtlijnen voor auteurs van boeken voor deze jongeren en voor ouders en leerkrachten

die bestaande boeken op hun geschiktheid willen beoordelen. Voor hen die alleen in dit praktische element geïnteresseerd zijn, is er een verkorte uitgave van Open boek. FODOK, 1987. € 3,-. (Leden: € 2,40)

Wij durven niet dood te gaan - Zorg om verstandelijk gehandicapte doven. R. Bruning e.a. Boekje met o.a. acht interviews met ouders, en de ervaringen van een communicatiedocente met een ernstig gedragsgestoorde dove man. De praktijkschetsen tonen enerzijds de schrijnende situatie waarin velen zich bevinden, en anderzijds de mogelijkheden die er wel degelijk zijn, mits er voldoende deskundigheid is en wat extra zorg gegeven wordt. FODOK, 1997. € 6,50. (Leden: € 5,20)

En niemand heeft geluisterd... W. Frenay. Gedeelten uit het dagboek van de moeder van een dove jongeman die in psychische nood komt. Dit relaas van ware gebeurtenissen toont aan hoe weinig de geestelijke gezondheidszorg in Nederland in de jaren 80 was ingesteld op het opvangen en behandelen van doven. FODOK, 2007 (4de, herziene druk met aparte geactualiseerde informatie). € 4,50. (Leden: € 3,60)

And nobody listened... Engelse vertaling van En niemand heeft geluisterd. FODOK, 2007. € 5,-. (Leden: € 4,-)

"Het gaat nog steeds..." Ouders van MG-dove kinderen aan het woord. Verslag van het Deelproject Netwerk in het kader van het MG-plusproject. M. Hannink. FODOK, 2007. € 4,-. (Leden: € 3,20)

Net even anders: Sociaal-emotionele en seksuele opvoeding en het MG-dove kind. Ouderbrochure, in het kader van het MG-plusproject. M. Hannink. FODOK, 2007. € 5,-. (Leden: € 4,-)

Andere vraag? Andere zorg! Interculturalisatie in de zorg voor MG-doven. Verslag van het Deelproject Allochtonen in het kader van het MG-plusproject. M. Hannink. FODOK, 2007. € 4,50. (Leden: € 3,60)

Met andere ogen; meer zicht op de zorgvraag van meervoudig gehandicapte doven en hun ouders.

M. Hannink. Verslag van het MG-project Zorgaanbod verstandelijk gehandicapte doven, waarin knelpunten en aanbevelingen ten aanzien van de zorg voor meervoudig gehandicapte doven beschreven worden. FODOK, 2003. € 5,-. (Leden: € 4,-)

De zorg kan altijd beter. Verslag van de vijfde MG-contactdag op 3 november 2007. Verslag van de landelijke ontmoetingsdag voor (pleeg)ouders en andere familieleden rondom het thema zorg voor MG-dove kinderen, jongeren en volwassenen. FODOK, 2008. € 5,- (Leden € 4,-)

In Holland staat een huis. Maar waar? Verslag van de vierde landelijke MG-contactdag (12-11-05) voor (pleeg)ouders en andere familieleden van dove kinderen, jongeren en volwassenen met een verstandelijke handicap, gedragsproblemen, een stoornis in het autistische spectrum of een combinatie daarvan. Thema: wonen. FODOK, 2007. € 4,50. (Leden: € 3,60)

Landelijke Oudercontactdag doofblinden. Verslag van de eerste landelijke oudercontactdag doofblinden op 6 november 2004 voor ouders van doofblinde kinderen (van alle leeftijden). FODOK, 2005. € 3,60. (Leden: € 2,80)

Een kijkje achter de schermen; anders kijken naar MG-dove kinderen. Verslag MGcontactdag 3-6-2004. Derde contactdag voor (pleeg)ouders en andere familieleden van dove kinderen, jongeren en volwassenen met een verstandelijke handicap, gedragsproblemen, een stoornis in het autistische spectrum of een combinatie daarvan. FODOK, 2004. € 6,50. (Leden: € 5,20)

Voor mijn gevoel; praten over persoonlijke ervaringen met je MG-dove kind. Verslag van de tweede MG-familiedag 15-3-2003. Tweede landelijke ontmoetingsdag voor (pleeg)ouders en andere familieleden van dove kinderen en volwassenen met een verstandelijke, autistische of gedragshandicap. FODOK, 2003. € 4,-. (Leden: € 3,20)

Als ik het voor het zeggen had; levenslange zorg. Verslag MG-familiedag 10-11- 2001. Eerste landelijke ontmoetingsdag voor (pleeg)ouders en andere familieleden van dove kinderen en volwassenen met een verstandelijke, autistische of gedragshandicap. FODOK, 2002. € 6,-. (Leden: € 4,80)

Guidelines for the Production, Publication and Distribution of Signing Books. Signum GmbH Verlag / FODOK, 2000. € 6,80. (Leden: € 5,40) Ook te downloaden van de Signing Books website: www.sign-lang.uni-hamburg.de/signingbooks.

Het volgende informatiemateriaal is gratis verkrijgbaar:

- FODOK-jaarverslagen
- FODOK-ledenfolder
- FODOK-donateursfolder
- beknopte folder over het lezen van dove kinderen
- overzicht FODOK-uitgaven

INFORMATIE TEN BEHOEVE VAN ALLOCHTONE OUDERS

Dvd's

Doof en dan... Informatie over doofheid. Van diagnostiek tot opleidingsmogelijkheden voor dove jongeren met aandacht voor de rol van de ouders. In vier buitenlandse talen en Nederlands. De buitenlandse versies zijn Nederlands ondertiteld.

dvd 1 met de Turkse, Marokkaans Arabische en Berberse versies, *dvd 2* met de Nederlandse en Engelse versies.
FODOK, 2008 (in 1994 als video uitgebracht) € 20,-.
(Leden: € 16,-)

Schriftelijk materiaal

Doof en dan... Informatie over praktische zaken zoals communicatie en hoortoestellen, spelen en onderwijs, met tips van ouders voor ouders. De boekjes zijn uitgegeven in het Arabisch en Turks. Beide versies bevatten ook de tekst in het Nederlands.

Bestelnummers:

Arabisch   02 A
Turks   02 T

FODOK, 1996. € 8,-. (Leden: € 6,60)

Wat is cochleaire implantatie (CI)? Vragen en antwoorden. A. van Lonkhuyzen e.a. Informatie over CI in het Turks en Nederlands. FODOK, 2001. € 5,-. (Leden: € 4,-)

Audiocassettes

Doof en dan... Informatie in dialoogvorm ingesproken in het Marokkaans Arabisch, Berbers en Turks. Op de keerzijde is de Nederlandse tekst te horen. Bestelnummers:

Marokkaans-Arabisch   03 A
Berbers   03 B
Turks   03 T

FODOK, 1996. € 4,-. (Leden: € 3,20)

Cd

Wat is cochleaire implantatie (CI)? Vragen en antwoorden. A. van Lonkhuyzen, R. Domaniç e.a. Informatie over CI in de vorm van een gesprek tussen een moeder en een arts. Darizja (Marokkaans-Arabisch)

Tamazight (Berbers)

Met aanvullend Arabisch/Nederlands drukwerk.

FODOK, 2002. € 7,50. (Leden: € 6,-)

T.b.v. begeleiders is de tekst van de cd in het Nederlands gedrukt leverbaar. FODOK, 2002. € 3,50. (Leden: € 2,80)

Gids voor hulpverleners

Kleurendoof? Dove migrantenkinderen. J. Louwe. Een gids met achtergrondinformatie voor leerkrachten, hulpverleners en ouderorganisaties. Onderdeel van het FODOK-project 'Voorlichting ten behoeve van allochtone ouders met een doof kind'. Seminarium voor Orthopedagogiek, 1995. Te bestellen bij het Seminarium voor Orthopedagogiek, Postbus 14007, 3508 SB Utrecht. € 6,50.

UITGAVEN VAN ANDEREN, WAARBIJ DE FODOK NAUW BETROKKEN WAS

Psychische hulp aan dove mensen. Beschrijving van de ontwikkeling van de psychische hulpverlening aan doven in Nederland en de rol die het Platform Psychische Hulpverlening aan Doven daarin heeft gespeeld. Onderzoek en tekst: Reinhilde van der Kroef. 2007. Te bestellen bij de FODOK. € 1,60. (Voor leden gratis)

Seksueel misbruik! Wat is dat? Wat is seksueel misbruik? Wat kun je doen als het jou overkomt? Dit boek geeft antwoord op veel vragen. Het is op een heldere manier geschreven voor dove kinderen en jongeren. De tekst is met veel illustraties verduidelijkt. APS, 1991. € 9,50. (Leden: € 7,60) Te bestellen bij de FODOK.

Opgroeien in een horende wereld. Ontwikkeling, problemen, psychische hulpverlening. G. Beck en E. de Jong. Resultaten van het onderzoek dat in opdracht van de FODOK is gedaan naar de psychische hulpverlening aan dove kinderen en adolescenten, met veel achtergrondinformatie over de ontwikkeling en de leefsituatie van dove kinderen en jongeren. Van Tricht uitgeverij, 1990. Verkrijgbaar via de boekhandel. € 21,10.

Samen op pad. Evaluatie van het Programma Alternatieve Denkstrategieën in het Nederlandse onderwijs aan dove kinderen. Dina Joha, Hans van Luit en Adri Vermeer. Graviant Educatieve Uitgaven, 1999. Schriftelijk te bestellen bij de uitgever: Esdoornlaan 15, 7004 BA Doetinchem. ± € 10,-.

Geen kopietjes meer. Seksuele voorlichtingsmaterialen en seksuele voorlichting aan dove kinderen en jongeren. E. Kok en M. van Middelaar. Verslag van het onderzoek (in opdracht van de FODOK) naar het seksuele voorlichtingsmateriaal dat door ouders van dove kinderen en binnen het dovenonderwijs gebruikt wordt, de knelpunten t.a.v. de bruikbaarheid ervan en de wensen van ouders en onderwijsmedewerkers. TransAct, 2003. € 7,50. Te bestellen of te downloaden via www.movisie.nl.

MATERIAAL VAN ANDEREN, BIJ DE FODOK TE BESTELLEN

Sorry, wat zeg je? Op deze dvd laten slechthorenden zien hoe zij opgroeien tussen horend en doof zijn. De communicatie staat centraal. De film, bedoeld voor ouders die net weten dat hun kind slechthorend is, is ook geschikt als voorlichtingsmateriaal voor iedereen die te maken krijgt met slechthorendheid en doofheid. Er zijn ook slechthorenden geportretteerd met Turkse en Marokkaanse achtergrond. Ondertiteling is mogelijk in Nederlands, Engels, Turks en Marokkaans-Arabisch. Stichting ZieZo, 2007. Prijs: € 10,-.

Doof, nou en! Dvd met documentaire over drie dove jongeren die naar een regulier lyceum gaan, samen met horende leerlingen. Stichting ZieZo, 2004. € 15,-.

Gewoon doof. Dvd met documentaire over een dove jongen van twaalf jaar die in twee werelden leeft, de horende en de dove. Stichting ZieZo, 2000. € 15,-.

Sprookjes-dvd's te bestellen bij de FODOK

dvd 1: Hans en Grietje en De Gelaarsde Kat zijn verteld in Nederlandse Gebarentaal, Roodkapje en Assepoester in gesproken Nederlands met ondersteunende gebaren. Tussen de vertellingen door zijn stukjes gespeeld door dove acteurs. De verhalen zijn voorzien van gesproken tekst. FODOK, 2008 (in 1990 als video uitgebracht). € 12,-. (Leden: € 10,-)

dvd 2: De Kikkerkoning, Tafeltje Dek Je, Sneeuwvitje en Het Lelijke Jonge Eendje. Alle sprookjes zijn verteld in Nederlandse Gebarentaal. Stukjes ervan zijn gespeeld door dove acteurs. De verhalen zijn voorzien van gesproken tekst. FODOK, 2008 (in 1995 als video uitgebracht). Gelukkige Hans, vertelling in Nederlandse Gebarentaal, met videoclip, tekeningen en animaties. Het verhaal is voorzien van gesproken tekst. Een tekstboekje wordt bijgeleverd. FODOK, 2008 (in 2000 als video uitgebracht). € 13,-. (leden: € 11,-)

Sprookjesboekjes te bestellen bij de FODOK

Hans en Grietje, De Gelaarsde Kat, Assepoester, Roodkapje.
René van Harten. Sprookjesboek, in eenvoudige taal geschreven en geïllustreerd op basis van de sprookjes van dvd 1. Sprookjes voor dove Kinderen I. FODOK, 1993. € 6,-.
(Leden: € 4,80)

De Kikkerkoning, Tafeltje Dek Je, Sneeuwvitje, Het Lelijke Jonge Eendje. Irene Wenting. Sprookjesboek, in eenvoudige taal geschreven en geïllustreerd op basis van dvd 2. Sprookjes voor dove kinderen II. FODOK 1995. € 6,-.
(Leden: € 4,80).

